

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo žodžiu programa

Veronika Vasiljeva-Niparavičienė

Kultūrų sankirta Antano Škėmos romane „Balta drobulė“ lietuvių ir prancūzų kalbomis
Magistro darbas

Darbo vadovė:
Doc. Dr. Liucija Černiuvienė

Vilnius, 2025

Vilnius University
Faculty of Philology
Interpretation Programme

Veronika Vasiljeva-Niparavičienė

Intersection of Cultures in Antanas Škëma's Novel "White Shroud"
in the Lithuanian and French Languages
Master Thesis

Thesis advisor:
Asoc. Prof. Dr. Liucija Černiuvienė

Vilnius, 2025

Veronika Vasiljeva-Niparavičienė. *Kultūrų sankirta Antano Škėmos romane „Balta drobulė“ lietuvių ir prancūzų kalbomis*, Magistro darbas. 2025, 63 psl.

Raktiniai žodžiai: Antanas Škėma, Balta drobulė, grožinės literatūros vertimas, kultūrinių teksto reikšmių vertimas.

ANOTACIJA

Nors vertimo teoretikai pripažįsta kultūrinių teksto aspektų perteikimo svarbą, tenka pripažinti, kad iki pat šių dienų dar nėra vieningos nuomonės, kaip derėtų juos versti. Šio magistro darbo tikslas yra išsiaiškinti, kokius vertimo būdus kultūrinėms teksto reikšmėms perteikti taikė vertėja Miglė Dulskytė, į prancūzų kalbą išvertusi Antano Škėmos romaną „Balta drobulė“, kuris lietuvių kalba pirmą kartą publikuotas 1958 m., o prancūzakalbį skaitytoją pasiekė tik po daugiau nei pusamžio, 2024 m., Lietuvos sezono Prancūzijoje kontekste. Prancūzų kalba romaną išleido leidykla „Cambourakis“.

Šį darbą sudaro anotacija, įvadas, dėstomosios dalys, išvados, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, šaltinių ir mokslinės literatūros sąrašas ir du priedai. Įvade pristatoma šio darbo tema, tikslas ir trumpa analitinė problemos apžvalga, pagrindžiant temos aktualumą ir naujumą. Teorinėje dalyje ir jos poskyriuose aptariama kultūros sąvoka, kultūrinių teksto reikšmių svarbos raida vertimo moksle, kultūrinių teksto reikšmių rūšys ir vertimo teoretikų siūlomi jų vertimo būdai. Empirinėje dalyje analizuojama, su kokiais iššūkiais susidūrė „Baltos drobulės“ vertėja į prancūzų kalbą, siekdama perteikti skirtingų šio daugiasluoksnio romano kultūrinių reikšmių (susijusių su lietuviškais, Jungtinių Amerikos Valstijų ar sovietiniais kontekstais) elementus prancūzakalbiam skaitytojui.

TURINYS

ANOTACIJA.....	3
1. ĮVADAS.....	5
2. „BALTOS DROBULĖS“ VERTIMO Į PRANCŪZŲ KALBĄ KONTEKSTAS.....	7
2.1 „Baltos drobulės“ publikavimo prancūzų kalba aplinkybės.....	7
2.2 Glaustai apie A. Škėmos romano „Balta drobulė“ vertėją į prancūzų kalbą.....	8
3. ROMANO „BALTA DROBULĖ“ YPATYBĖS.....	10
3.1 Antano Škėmos biografija ir kūrybinis palikimas.....	10
3.2 Kultūrinė romano „Balta drobulė“ specifika.....	11
4. KULTŪRINĖS REIKŠMĖS VERTIMO MOKSLE.....	13
4.1 Kultūrinių reikšmių sampratos kismas vertimo moksle.....	13
4.2 Daugiakalbiškumas, intertekstualumas.....	15
5. KULTŪRINIŲ TEKSTO REIKŠMIŲ PERTEIKIMO BŪDAI.....	17
6. A. ŠKĖMOS ROMANO „BALTA DROBULĖ“ KULTŪRINIŲ REIKŠMIŲ VERTIMO Į PRANCŪZŲ KALBĄ ANALIZĖ.....	19
6.1 Jungtinių Amerikos Valstijų kultūrinių reikšmių vertimas.....	19
6.2 Lietuviškųjų kultūrinių reikšmių vertimas.....	29
6.3 Sovietinių (anti)kultūrinių reikšmių vertimas.....	49
7. IŠVADOS.....	54
ŠALTINIŲ IR MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	56
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA.....	59
SUMMARY.....	60
PRIEDAI.....	61

IVADAS

Vienas svarbiausių Antano Škėmos kūrinių, priskiriamas reikšmingiausiems XX a. vidurio lietuvių literatūros kūriniams, romanas „Balta drobulė“ į prancūzų kalbą išverstas vos prieš metus – leidykla „Cambourakis“, įsigijusi romano teises, prancūzišką leidimą publikavo 2024 m. sausio 3 d.¹

Škėmos kūrybos tyrėjai romaną „Balta drobulė“ apibūdina kaip vieną pirmųjų lietuvių moderniosios prozos diskursų, kuris „sukuria modernių laikų destruktivaus pasaulio tragišką literatūrinę viziją, kokios dar nebuvo agrarine tematika besiremiančioje lietuvių prozoje.“ (Mačianskaitė 1998, 9)

Pirmasis „Baltos drobulės“ vertimas į užsienio – šiuo atveju estų kalbą – publikuojamas 1992 m. Vėliau pasirodo vertimai į latvių, anglų, vokiečių, baltarusių kalbas. Tai, kad prancūzų leidėjai susidomi „Balta drobulė“, nulėmė keli veiksniai – romano publikavimas Didžiojoje Britanijoje (ir sykiu atsiradusi galimybė susipažinti su visu kūriniu anglų kalba) bei tuometinis pasirengimas 2024 m. rugsėjo–gruodžio mėnesiais vykusiam Lietuvos sezonui Prancūzijoje, didinęs Lietuvos menininkų kūrybos matomumą visoje šalyje. Išaugus Prancūzijos leidėjų susidomėjimui lietuvių literatūros publikavimu, buvo reikalinga gana greitai rasti pakankamai vertėjų iš lietuvių į prancūzų kalbą, kurie galėtų per gana trumpą laiką parengti grožinės literatūros vertimus, kurių išleidimo teises įsigijo prancūzų leidėjai. Šiam tikslui ieškota ir pradedančiųjų talentingų vertėjų, kurie norėtų išbandyti jėgas grožinės literatūros vertime. Vienai tokių jaunosios kartos vertėjų – Miglei Dulskytei – ir patikėtas romano „Balta drobulė“ vertimas į prancūzų kalbą.

Šio darbo tikslas – įsigilinti ir išanalizuoti, kaip vertėjai pavyko atspindėti romano daugiasluoksniškumą ir kultūrinių reiškinių, sietinų su skirtingomis kultūromis, turėjusiomis įtakos romano protagonisto asmenybei ir gyvenimui, gausą vertime į prancūzų kalbą. Kultūrinių reiškinių vertimo aspektas pasirinktas tiek dėl konkretaus romano specifikos, tiek dėl to, kad paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais, tradicines lingvistines vertimo teorijas pakeitus funkcinėms, gerokai išryškėjo kultūros svarba vertime (kultūrą suvokiant kaip tam tikrą normų ir konvencijų visumą, būdingą vienam ar kitam lingvistiniam arealui). Šiame darbe nuspręsta analizuoti tris ryškiausiai „Baltoje drobulėje“ atsispindinčias kultūras: Jungtinių Amerikos Valstijų, lietuviškąją ir sovietinę, kurią vadinsime (anti)kultūra dėl su ja sietinų represyvių ir ideologiškai angažuotų konotacijų.

Šio darbo dėstomosiose dalyse bus pateikiamas platus, ne tik su vertimo teorija susijęs kontekstas, aptariant romano išleidimo prancūzų kalba ir vertėjos pasirinkimo aplinkybes, gilinantis

¹ <https://www.cambourakis.com/tout/litterature/literatura-lituanienne/le-linceul-blanc/>, žiūrėta 2024-04-10

į kultūrinių reiškinių paradigmos kismą vertimo moksle, trumpai aptariant, kaip galima versti kultūrines reikšmes. Teorinėje dalyje, be kitų mokslinių šaltinių, bus remiamasi A. Leonavičienės mokslo monografija „Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas“, šio darbo kontekste itin parankia ir naudinga dėl to, kad autorė nagrinėja praktinį kultūrinių reikšmių vertimo strategijų taikymą verčiant kalbų kombinaciją, kuri mums aktuali šiame darbe, t. y. iš lietuvių kalbos į prancūzų kalbą. A. Leonavičienės pateikiamą vertimo perdarų klasifikaciją papildysime L. Pažūsio pateikiamu skirstymu.

Tiriamąjame darbo dalyje gretinamuoju metodu bus lyginamas „Baltos drobulės“ originalo tekstas lietuvių kalba su jo vertimu į prancūzų kalbą. Tam tikrais atvejais bus referuojama į 2019 m. Vilniaus universiteto Vertimo studijų katedros magistranto Pauliaus Stasiūno Magistro darbą „Antano Škėmos romano „Balta drobulė“ kultūrinių kontekstų vertimas į prancūzų kalbą“, parašytą penkeriais metais anksčiau, nei pasirodė M. Dulskytės „Baltos drobulės“ vertimas. Šiuo darbu remtis mums atrodo vertinga siekiant palyginti, kaip skirtingi vertėjai siūlo ar renkasi versti daugiausiai sunkumų keliančias romano vietas. Originalo ir vertimo tekstas bus lyginamas atrinkus vienai ar kitai iš pasirinktų nagrinėti kultūrų būdingas reikšmes, jas suskirstant į tris grupes ir pateikiant eiliškumo tvarką.

2. BALTOS DROBULĖS“ VERTIMO Į PRANCŪZŲ KALBĄ KONTEKSTAS

2.1 „Baltos drobulės“ publikavimo prancūzų kalba aplinkybės

Nors žemiau pateikiama informacija nėra tiesiogiai susijusi su A. Škėmos romano vertimu į prancūzų kalbą, šio darbo autorės nuomone, ji išlieka svarbi siekiant suvokti platesnį pastarųjų metų lietuvių literatūros vertimų į prancūzų kalbą kontekstą, pasitarnausiantį nagrinėjant konkretų „Baltos drobulės“ vertimą bei jo atsiradimo aplinkybes. Be to, analizuojant kultūrų sankirtą šio romano vertime, platesnio konteksto dėlei ne mažiau svarbu suvokti, kokie procesai leidžia mums aktualioms – prancūzų ir lietuvių – kultūroms „susitikti“ šiandien.

Lig šiol ne itin gausus lietuvių literatūros vertimų į prancūzų kalbą sąrašas smarkiai išsiplėtė pastaraisiais metais: 2023–2024 m. Prancūzijoje publikuota 14 naujų lietuvių literatūros vertimų į prancūzų kalbą, tarp kurių Kristinos Sabaliauskaitės, Valdo Papievio, Tomo Venclovos, Tomo Vaisetos, Sigito Parulskio, Mariaus Marcinkevičiaus ir Ingos Dagilės, Jono Meko, Antano Škėmos kūriniai, išleista ir Oskaro Milašiaus kūrybos rinktinė. Ypatingos sėkmės Prancūzijoje susilaukė Undinės Radzevičiūtės romanas „Grožio ir blogio biblioteka“ (pranc. *La Bibliothèque du Beau et du Mal*, leid. *Viviane-Hamy Éditions*, vert. Margarita Le Borgne), kuris pateko į prestižinės Prancūzijos „Médicis“ premijos trumpąjį sąrašą. Tai – pirmas kartas Prancūzijos literatūros premijų istorijoje, kai į „Médicis“ premiją, skiriamą užsienio rašytojui, pretendavo lietuvių autorė.

Kas lėmė tokį teigiamą pokytį lietuvių kalbos vertimų į prancūzų kalbą srityje? Šio darbo autorės nuomone, kurią patvirtina kalbintos Lietuvos kultūros instituto Tarptautinių projektų skyriaus vadovė Rūta Nanartavičiūtė ir šio skyriaus Projektų vadovė Kotryna Pranckūnaitė, atsakinga už lietuvių literatūros sklaidą, Prancūzijos leidyklų susidomėjimas lietuvių literatūra susijęs su „Lietuvos sezonu Prancūzijoje 2024“.² Partneryste tarp Lietuvos ir Prancūzijos grįsta programa, įvairiomis kultūros ir meno formomis, diskusijomis ir pristatymais siekusi supažindinti Prancūzijos visuomenę su šiuolaikine Lietuva ir jos kultūra, vyko 2024 m. rugsėjo 12–gruodžio 12 d. Sezonų tradicija, kurios tikslas – supažindinti prancūzus su kitų šalių kultūra, istorija bei tapatybe, Prancūzijoje puoselėjama nuo 1985–ųjų. Sprendimas rengti vienai ar kitai pasaulio šaliai skirtą Sezoną yra priimamas politiniame lygmenyje, tad nenuostabu, kad, atsižvelgiant į pastarųjų metų geopolitines aplinkybes, Prancūzijos ir Lietuvos Prezidentų sutarimu nuspręsta, kad 2024 m. antrąjį pusmetį prancūzų akys nukryps į Lietuvą, jau kuris laikas siekusių galimybes surengti tokį Sezoną Prancūzijoje.

² Žr. 1 ir 2 Priedus.

Besirengiant minėtam Sezonui, dar gerokai prieš 2024 m., į Lietuvą, be kitų kultūros srities atstovų iš Prancūzijos, buvo kviečiami ir leidėjai, kurių didžioji dalis su Lietuvos autorių kūriniais susipažino bei reikiamus kontaktus užmezgė skirtingų metų „Vilniaus knygų mugėse“.

Lietuvos pusėje Sezoną įgyvendinęs Lietuvos kultūros institutas siekė užpildyti ir kitą spragą, dėl kurios iki šiol trūko lietuvių literatūros vertimų į prancūzų kalbą – tai yra profesionalių vertėjų iš lietuvių kalbos į prancūzų kalbą trūkumas. Institutas kvietė jaunuosius vertėjus(-as) į prancūzų kalbą dalyvauti vertėjų seminaruose, skirtuose verčiantiems grožinę literatūrą iš lietuvių į užsienio kalbas. Viename tokių seminarų dalyvavo ir Miglė Dulskytė, tuomet dar būsimoji Antano Škėmos ir kitų Lietuvos autorių kūrinių vertėja į prancūzų kalbą.

Antano Škėmos romano „Balta drobulė“ leidimas į prancūzų kalbą dalinai finansuotas pagal *Lietuvos literatūros vertimų skatinimo programą*, kurios dėka Lietuvos valstybės lėšomis jau finansuota beveik 600 Lietuvos autorių knygų vertimų į 43 pasaulio kalbas.³ Pažymėtina, kad leidykla „Cambourakis“, įsigijusi romano leidimo teises, paprašė kelių vertėjų (tarp kurių buvo ir gimtakalbių prancūzų) atlikti bandomuosius vertimus į prancūzų kalbą. Įvertinus pateiktus bandomuosius vertimus, leidyklos sprendimu „Baltos drobulės“ vertimas į prancūzų kalbą patikėtas Miglei Dulskytei.

2.2 Glaustai apie A. Škėmos romano „Balta drobulė“ vertėją į prancūzų kalbą

Antano Škėmos romaną „Balta drobulė“ į prancūzų kalbą išvertė Miglė Dulskytė. Vertėja gyvena ir dirba Paryžiuje. Vilniaus universitete studijavusi prancūzų filologiją, studijas ji tęsė Paryžiaus Nantero universitete, audiovizualinio vertimo srityje. Prieš pradėdama versti literatūrą, M. Dulskytė vertė kino filmų scenarijus ir subtitrus (vertimo kombinacija – iš lietuvių k. į prancūzų k.), dirbo lietuvių ir latvių fondo bibliotekininke universitetinėje Kalbų ir civilizacijų bibliotekoje (pranc. *Bibliothèque universitaire des langues et civilisations – BULAC*), kur parengė parodą „Lietuvių literatūra 20 a. verpetuose“⁴.

Tarp kitų M. Dulskytės lietuvių literatūros vertimų į prancūzų kalbą yra Jurgos Tumasonytės ir Tomo Vaisetos apsakymai (leidykla „Magellan et Cie“, 2024), Jono Meko poezijos vertimai – M. Dulskytė buvo viena Jono Meko poezijos rinktinės „Debout parmi les choses. Poèmes 1948–2007“ vertėjų (minėta rinktinė, Prancūzijoje publikuotą 2024 m. (leidykla „Nous / cipM“),

³ <https://lithuanianculture.lt/apie-vertimu-skatinimo-programa/>, žiūrėta 2025-04-05

⁴ <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1822484/parodoje-paryziuje-zibunto-miksio-ekslibrisais-skribenta-sovietines-sistemos-kritika?srsId=AfmBOopS3taWtGcMZDg420iHd1m6QmpR1dqHR9bjjERUAjCQmm2pohsJ>, žiūrėta 2025-04-05

periodiškai rengtų kūrybinių dirbtuvių metu kartu vertė poetai ir / arba vertėjai Stéphane Bouquet, Jean-Baptiste Cabaut, Miglė Dulskytė, Roxana Hashemi, Anne Portugal, Ainis Selena, Marielle Vitureau, Tadas Bugnevičius).⁵ Šiuo metu M. Dulskytė į prancūzų kalbą verčia Danutės Kalinauskaitės romaną „Baltieji prieš juoduosius“ (leid. *Les Éditions Bleu et Jaune*), yra sulaukusi konkrečių pasiūlymų iš kitų Prancūzijos leidyklų lietuvių autorių kūrinių vertimams ateityje.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus faktus, galima daryti prielaidą, kad leidyklos „Cambourakis“ pasirinkta vertėja turėjo akademinį žinių ir praktinio vertimo darbo patirties kokybiškam vertimui parengti. Jos atlikto A. Škėmos romano „Balta drobulė“ vertimo analizė (gilinantis tik į kultūrinių teksto reikšmių perteikimą) bus pateikta šiame darbe.

⁵ <https://lithuanianculture.lt/paremti-vertimai/2024/10/31/debout-parmi-les-choses-poemes-1948-2007/>, žiūrėta 2025-04-05

3. ROMANO „BALTA DROBULĖ“ YPATYBĖS

3.1 Antano Škėmos biografija ir kūrybinis palikimas

Antaną Škėmą (1911–1961) galima priskirti prie reikšmingiausių XX a. vidurio lietuvių rašytojų. Gimęs Lodzėje, Lenkijoje, Pirmojo pasaulinio karo metais su tėvais gyvenęs Rusijoje, vėliau – Ukrainoje, grįžęs į Lietuvą, iš kur 1944 m. buvo priverstas trauktis į Vokietiją, A. Škėma paskutinįjį savo gyvenimo dešimtmetį praleido JAV, kur jam „taip ir nepavyko rasti darbo, kuris bent minimaliai atitiktų rašytojo ir teatrolo profesiją [...], [jis] liko juodadarbis – lifto operatorius ar dėžių pakuotojas, dažnai laikomas pastumdėlio vietoje.“ (Mačianskaitė 2003, 10). Savo autobiografijoje, išdėstytoje Čikagos lietuvių laikraštyje „Draugas“ keturiasdešimtmečio proga, autorius rašo: „[...] Deja, aplinkybės pasirenka mane, o ne aš jas. Išsiteniravau kurti *šapoje*⁶ darbo metu. Namie belieka tik užrašyti.“ (ibid., 9)

Literatūroje A. Škėma debiutavo 1929 m., yra parašęs novelių, devynias pjeses, 1947 m. Vokietijoje išleistas jo novelių (ir vienos pjesės) rinkinys „Nuodėguliai ir kibirkštys“, 1952 m. pasirodė jo antroji prozos knyga „Šventoji Inga“, tačiau svarbiausiu Škėmos kūrinium neabejotinai išlieka 1952–1954 m. rašytas ir tik 1958 m. išleistas romanas „Balta drobulė“, kuriame susijungia autoriaus asmeninė patirtis, apmąstytos idėjos ir skirtingiausi formos ieškojimai (ibid., 62) bei kur apmąstoma Vakarų civilizacijos raida, kuri „prasideda aukštu idėjų polėkiu ir baigiasi ideologinėmis prievartomis“ (Tamošaitis 2011, 136). Anot Škėmos kūrybą analizavusio R. Šilbajorio, „Balta drobulė“ – tai veikalas, kuris „svarsto įvairias prie individo sielos, talento ir menkystės prisišliejančias problemas platesniame bendros žmogaus situacijos pasimetusiame šių dienų pasauly kontekste“ (Šilbajoris 1997, 473). Tiesa, diskusijos principas čia perteikiamas ne per veikėjų dialogą, o per vidinį Antano Garšvos pokalbį su pačiu savimi. Šis personažas yra „išskaidytas į „keletą asmenybių“ – sąmonės plotmių, atitinkančių jo paties gyvenimo atskiras plotmes, vietas ir laiką (ibid., 473). Personažo prisiminimai skaitytoją ištis nukelia į skirtingas vietas, skirtingas kultūrinės plotmes – Jungtinių Amerikos Valstijų, lietuviškąją, sovietinę.

⁶ Įstaigoje, dirbtuvėje (angl. *shop*)

3.2 Kultūrinė romano „Balta drobulė“ specifika

Pagrindinis „Baltos drobulės“ personažas Antanas Garšva savo gyvenime susidūrė su skirtingomis kultūrinėmis aplinkomis. Kaip byloja jo pavardė – Garšva – identiška *aegopodium* genties augalo lietuviškam pavadinimui, Antanas Garšva, kaip plačiai paplitusi piktžolė „garšva“, gali „augti“ visur – tiek pievoje, tiek lysvėje, tiek patvoryje. Įdomu pastebėti, kad Lietuvių kalbos žodyne pateikiamame pavyzdyje iš 1883 m. „Auszros“ laikraščio žodis „garšva“ siejamas su silpnumu: „Silpnas it garšva, žemyn galva sviro.“⁷ Antanas Garšva išties vaizduojamas kaip silpnos sveikatos žmogus, kenčiantis nuo neurozės, ligos, kuri šį herojų lydi nemenką jo gyvenimo dalį. „Baltos drobulės“ fabulos sandara leidžia skaitytojui lyg iš šukių surinkti pagrindinio personažo gyvenimo istoriją, jo portretą: sunki vaikystė Ukrainoje, kur šeima vyko paskui Rusijos imperijos kariuomenėje tarnavusį tėvą, grįžimas į nepriklausomą tarpukario Lietuvą, Antrojo pasaulinio karo metais – bėgimas iš Lietuvos į Vakarų, kur pabėgėlių stovyklas Vokietijoje pakeičia emigracija į Niujorką.

Nagrinėjant Antano Garšvos personažą, neišvengiamai tenka pripažinti, kad šis kaip reta taikliai atspindi susvetimėjimo problematiką, būdingą XX a. istorinių kataklizmų paveiktam žmogui. Nagrinėjant romaną „Balta drobulė“, susvetimėjimą spinduliuoja ne tik pati romano fabula, bet ir jo grafinė forma, t. y. kitų kalbų intarpų gausa lietuviškai parašytame tekste. Autoriaus sprendimas – tekste palikti dalį kultūrinių realijų anglų kalba užrašytas kursyvu arba jas sugramatinant, t. y. tik pridėdant lietuviškas galūnes, padeda skaitytojui pajusti „svetimumą“ vien peržvelgus kūrinio tekstą. Romane gausu nuorodų į niujorkietišką Antano Garšvos gyvenimo etapą, kurias, analizuodami vertimą empirinėje dalyje, aptarsime plačiau. Kūrinyje yra ir kultūrinių realijų, sietinų su sovietų okupacija Lietuvoje, su primestomis sovietų ideologijos tiesomis. Šios realijos taip pat bus svarbios mūsų darbe, nagrinėjant kultūrų sankirtas ir jų perteikimo aspektą „Baltos drobulės“ vertime į prancūzų kalbą. Galiausiai, verčiant „Baltą drobulę“ į prancūzų kalbą labai svarbu prancūzakalbiams skaitytojams perteikti tai, ką lietuvių kalbą ir kultūrą išmanantys skaitytojai originalo kalba supranta savaime – t. y. lietuviškųjų kontekstų kultūrinių reiškinių klotus. Aukščiau išvardyti Jungtinių Amerikos Valstijų, Sovietų Sąjungos ir Lietuvos kultūriniai kontekstai šiame darbe mums ir bus svarbiausi, nes gilinsimės į tai, kokiomis priemonėmis, kokias vertimo strategijas ir būdus taikydama M. Dulskytė perteikė juos vertime į prancūzų kalbą.

Darbo autorė pastebi, kad nuorodos į Antikinę ar krikščioniškąją kultūras, kurių „Baltoje drobulėje“ taip pat gausu, juk Škėmos herojaus prasmė „kuriama tai pagal kenčiančios dievybės

⁷ <https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=gar%C5%A1va&p=1&d=50&i=2d6238f6-bcab-4194-8703-f80b0b65637e>, žiūrėta 2025-04-07

(Jėzaus Kristaus), tai pagal pralaiminčio mitologinio Sizifo prototipą“ (Tamošaitis 2011, 142), šiame darbe nagrinėjamos nebus, nes jas laikome bendras tiek Prancūzijos, tiek Lietuvos kultūriniam arealui.

4. KULTŪRINĖS REIKŠMĖS VERTIMO MOKSLE

4.1 Kultūrinių reikšmių sampratos kismas vertimo moksle

Vertimo vieneto sąvokai mokslinėje paradigmoje nuo smulkiausių teksto elementų, tokių kaip leksika ar žodžių junginiai, šiandien apimant visą teksto visumą, „šiuolaikinė vertimo teorija traktuoja vertimą kaip tarp sistemine ir tarpkultūrinę komunikaciją, apimančią kalbinius ir nekalbinius originalo ir vertimo kontekstus (Leonavičienė 2014, 26). Šiandien iš vertėjo, kuris perkelia tekstą į kitą kultūrinę aplinką, tikimasi, kad jis turės „panašią kognityvinę, dvasinę patirtį kaip ir teksto autorius, gebės adekvačiai suprasti teksto reikšmę, nes yra įgijęs teksto suvokimo kompetenciją (ibid., 34). Šių savybių reikia kiekvienam vertėjui, bet ypač reikšmingos jos yra verčiantiems grožinę literatūrą. Pasak M. Lederer, „mes dažnai pamirštame, kad verčiant nepakanka vien proto gebėjimų – mums reikia ir širdies, tam tikros empatijos Kitam (Lederer 2020, 8).⁸

Kultūros svarba vertime bemaž pirmiausiai išryškėja XX a. aštuntajame dešimtmetyje, J. Vermeerio plėtotoje *skopos* teorijoje. Šią teoriją giliai analizavusi ir komentavusi C. Nord teigė, jog tam, kad vertėjas galėtų išversti tekstą, jis turi labai gerai išmanyti kalbos, iš kurios verčia, ir kalbos, į kurią verčia, kultūras, jas suvokiant kaip normų ir konvencijų visumą, kurią turi žinoti individas, būdamas visuomenės nariu, kad galėtų jaustis „kaip ir visi kiti“ (Nord 2008, 48, iš Černiuvienė 2013).

Dešimtmečiu vėliau L. Venuti pabrėžė kartinį kultūros vaidmenį vertimo moksle, kvestionuodamas įsigalėjusį verstinio teksto *skaidrumo* ir vertėjo *nematomumo* idealą. 1995 m. savo publikuotą knygą „The Translator’s Invisibility“ autorius pradeda teiginiu, kad verstinis tekstas, ar tai būtų proza, ar poezija, ar grožinė, ar negrožinė literatūra, daugelio leidėjų, kritikų ir skaitytojų laikomas priimtinu tuomet, kai jis yra sklandus, kai jame nėra jokių išskirtinių lingvistinių ar stilistinių ypatybių. Tokiu atveju tekstas atrodo „skaidrus“ ir sudaro įspūdį, kad jis atspindi užsienio autoriaus asmenybę, jo intencijas ar esminę užsienio kalba parašyto teksto prasmę. Kitaip tariant, sudaromas įspūdis, kad vertimas iš tikrųjų yra ne vertimas, o „originalas“. Vis dėlto, tokie „skaidrūs“ tekstai, kurie visai *nekliudo* skaitytojo akies ir neprivertčia stabtelėti skaitant kūrinį, galėtų pasirodyti perdėm nugludinti, suniveliuoti, pritaikyti tikslinei auditorijai kitakalbėje šalyje. Tad nenuostabu, kad tolimesnėje savo analizėje L. Venuti plėtoja savinimo (*domestication*) ir svetimavimo (*foreignization*) vertimo strategijų svarbą, siekiant apriboti „etnocentrinį vertimo smurtą“, vertėją paverčiant matomu ir išryškinant užsienio autoriaus teksto svetimumą (Venuti 1995). Atsižvelgiant į tai, kad A. Škėmos „Balta drobulė“ net originalo kalba turi daug gimtakalbiui skaitytojui *svetimų* elementų, svetimavimo

⁸ [...] et l’on oublie souvent que les facultés de l’esprit ne suffisent pas à l’heure de traduire : on a aussi besoin du cœur, d’une certaine empathie envers l’Autre.

strategiją būtų privalu išlaikyti ir šio romano vertimuose į kitas kalbas, siekiant, kad prancūzakalbis skaitytojas pažintų ne tik jam svetimos lietuvių kalbos ir kultūros elementus, bet sykiu pajustų, kokiame kultūrų katile verda pagrindinis romano personažas, kaip tą jaučia, šiuo atveju, „Baltos drobulės“ skaitytojas lietuvių kalba.

J. R. Ladmiralis savo moksliniame darbe „Traduire : théorèmes pour la traduction“, publikuotame 1994 m. – panašiu metu, kaip ir aukščiau minėta L. Venuti knyga – teigia, kad visos vertimo teorijos susiduria su sena filosofine To Paties ir Kito problema (Ladmiral 1994, 16).⁹ Šias sąvokas autorius taiko rašydamas apie originalo teksto ir vertimo teksto problematiką – jie niekada nebus *tokie patys*, bet nebus ir *skirtingi*. Autorius pabrėžia, kad vertėjui sudėtinga ne tik abstrahuoti autoriaus žodžius nuo originalo kalbos, kuria jie buvo suformuluoti, bet ir atsieti juos nuo tos kalbos *kultūrinio konteksto*, su kuriuo jie yra glaudžiai susiję, iš čia kyla būtinybė į vertimo teoriją integruoti *ekstralingvistinę* arba *paralingvistinę* perspektyvą (ibid., 17).¹⁰

Apibendrinama XX a. dešimtajame dešimtmetyje vertimo moksle vykusius procesus, I. Collombat teigia, kad būtent tuo metu vertimo mokslas pasuka kultūros link, ir vertėjas tampa tarpkultūrinio bendravimo specialistu, kuris geba naviguoti ne tik tarp kalbų, net ne tik tarp prasmų, bet ir tarp kultūrų (Collombat 2020, 33).¹¹ Taigi, vertėjo pareiga yra nuodugniai išmanyti ne tik užsienio kalbą(-as), iš kurių ar į kurias jis verčia, bet ir tomis kalbomis kalbančių žmonių kultūras, būti tuo empatišku ir atidžiu *pasiuntiniu*, kuris verčiamame tekste perteikia ne tik originalo kalbines, bet ir kultūrines prasmes.

Visgi, kaip pastebi M. Lederer straipsnyje „La culture, pierre angulaire du traduire“ (liet. „Kultūra – kertinis vertimo akmuo“), pasakymas „versti kultūrą“ neatspindi vertimo praktikos realybėje, nes, nepaisant to, kad kultūra įtvirtina tekstą istoriškai ir geografiškai susiklosčiusioje aplinkoje ir yra jo pagrindas, ji niekada nebus visiškai išreikšta viename tekste. Geriau kalbėti ne apie „kultūrą“, o apie kultūros elementų ar kultūros realijų vertimą arba tiesiog apie kultūrinius aspektus [...], nes kiekviename tekste yra tik tam tikros kultūros visumos atspindžių – paskirų nuotrupų, kurios bus arba nebus aptinkamos kituose tekstuose (Lederer 2020, 17–18).¹² Sykiu autorė pastebi, kad „ne

⁹ Toute théorie de la traduction est confrontée au vieux problème philosophique du Même et de l'Autre.

¹⁰ Non seulement il peut être difficile d'abstraire la parole de l'auteur de la langue-source au sein de laquelle elle a trouvé sa formulation, mais surtout la solidarité de chaque langue avec tout un contexte culturel fait apparaître la nécessité d'intégrer à la théorie de la traduction la perspective extra-linguistique (ou « para-linguistique ») d'une anthropologie.

¹¹ C'est en 1990 que la traductologie emprunte un tournant culturel, concept introduit par Bassnett et Lefevre dans *Translation, History and Culture* <...> Le traducteur s'érige alors en communicateur interculturel, capable de communiquer non plus la langue à langue ou même sens pour sens, mais de culture à culture.

¹² Pourtant, l'expression 'traduire la culture' ne correspond pas vraiment à la réalité de la pratique. En effet, alors même que la culture ancre le texte dans un environnement historiquement et géographiquement situé et qu'elle sous-tend, elle ne se trouvera jamais exprimée en totalité dans un seul texte. Mieux vaut parler de la traduction d'éléments culturels ou de faits culturels ou tout simplement du culturel (ce que je ferai dans la deuxième partie de ce texte), plutôt que de 'la culture', puisque chaque texte ne contient que des bribes de l'ensemble de cette culture, des bribes qui se retrouveront ou non d'un texte à l'autre.

visus kultūros elementus galima vienodai traktuoti verčiant, nes vertimo strategijos pasirinkimas didele dalimi priklauso nuo vertimo konteksto ir tikslo“ (ibid., 9).¹³

Toliau plėtojant mintį apie originalo teksto ir vertimo teksto per filosofinę To Paties ir Kito problematiką, galima būtų pasitelkti M. Lederer mintį, kad Kito kultūra, bent jau dalinai, atsispindi iš išversto teksto visumos, o ne iš visiško kiekvienos paskiros detalės perteikimo (Lederer 2020, 29)¹⁴. Taigi, sutikdami su mintimi, kad, nepaisant to, jog vertimo tekstas niekada nebus originalo tekstas, kad ir dėl originalo ir vertimo kalbų tipologijų skirtumų (mūsų atveju – analitinės prancūzų ir sintetinės lietuvių kalbos), vis dėl to galime manyti, kad didžiojoje daugumoje tekstų, tiek literatūrinių, tiek kitokių, skaitytojas geba suprasti jam nepažįstamus dalykus arba faktus (ibid., 27).¹⁵

4.2 Daugiakalbiškumas, intertekstualumas

Svarstydami apie kultūrinių reiškinių atspindėjimą grožinės literatūros vertimuose esame linkę manyti, kad vertėjo užduotis yra užsienio kalba perteikti tam tikros šalies kultūrą, tradicijas, požiūrį į pasaulį. Tačiau šiuolaikinė grožinė literatūra dažnu atveju stipriai peržengia geografinės vienos šalies kultūros ribas. Tai pasakytina ir apie XX a. viduryje parašytą „Baltą drobulę“, kur universalūs žmogaus egzistencijos klausimai nagrinėjami pasitelkus ne tik skirtingas kultūras, bet ir skirtingas kalbas. Kaip straipsnyje „Plurilinguisme et traduction“ pastebi A. Orlandi, „daugiakalbių tekstų vertimas vertėjui neabejotinai yra viena iš sunkiausiai įveikiamų užduočių.“¹⁶ (Orlandi 2020, 157)

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje terminas „intertekstualumas“ apibūdinamas kaip „poststruktūralistinė literatūros teorijos ir kritikos samprata“¹⁷, kuri žymi teksto ir kultūros, kurioje tekstas gimsta ir egzistuoja, ryšio fenomeną, skirtingų tekstų dialogą. Intertekstualumo sampratos esmė yra „tai, kad kiekvienas tekstas egzistuoja ne vakuume, jis sąveikauja su kitais tektais.“ (Kaminskienė, Maskaliūnienė 2013, 48) Iš tiesų, M. Bachtino, J. Kristevos ir kitų teoretikų suformuota sąvoka leido suvokti kiekvieną tekstą kaip bendro dialoginio kultūros lauko dalį. Kristevos teigimu, tekstai turi dvi ašis: horizontaliąją, kuri šį jungia su skaitytoju, ir vertikaliąją, kuri jį sieja su kitais tektais (Kristeva 1980, 69). Paryžiaus ESIT vertimo mokyklos atstovė G. Roux-Faucard taip pat teigia, kad tekstas įgauna prasmę ne tik per santykį su autoriumi ir skaitytoju (tiek

¹³ Tous les éléments culturels ne peuvent pas donner lieu au même traitement en traduction, puisque celui-ci dépend en grande partie du contexte et de la visée de la traduction.

¹⁴ La culture de l'Autre, ou une partie au moins, se dégage de la totalité du texte traduit, et non de la restitution pleine et entière de chaque détail.

¹⁵ On peut considérer, s'agissant de l'immense majorité des textes, de quelque genre qu'ils soient, littéraires ou autres, que les lecteurs sont en mesure de comprendre des choses ou des faits qui leur sont inconnus.

¹⁶ La traduction de textes plurilingues apparaît sans aucun doute comme l'une des tâches les plus difficiles à accomplir pour le traducteur.

¹⁷ <https://www.vle.lt/straipsnis/intertekstualumas/>, žiūrėta 2025-04-08.

numanomu, tiek tikruoju), bet ir per santykį su kitais teksta. ¹⁸ Mokslininkė skiria keturias tekstų intertekstualumo apraiškas: citavimą, nuorodą, aliuziją ir pažodinį teksto dalies skolinimąsi, nenurodant, iš kur jis paimtas. ¹⁹

Helsinkio universiteto tyrėja R. Leppihalme išskiria du aliuzijų tipus, pirmajam priskirdama žodžių grupes arba frazes, siejančias kūrinį su kitais teksta, o antrajam – asmenvardžius ir vietovardžius, pavadinimus, ²⁰ taigi iš esmės tikrinius daiktavardžius. Leppihalme, knygos „Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions“ autorė teigia, jog norint, kad aliuzijos būtų suprastos nepaisant kultūrinio barjero, teksto gavėjai turėtų puikiai išmanyti abi (mūsų atveju – originalo ir vertimo teksto) kultūras. ²¹ Čia į pagalbą skaitytojams, arba teksto gavėjams, gali (ir turi) ateiti vertėjas, kuris turėtų, pirmiausia, pastebėti ir tinkamai vertinti konotuosius kalbos vienetų ir funkcinę konotaciją turinčius elementus (Leonavičienė 2010, 49), o paskui pasirinkti tinkamiausią vertimo būdą jiems perteikti. Vertimo būdus glaustai aptarsime kitame šio darbo skyriuje.

¹⁸ Le sens d'un texte ne se constitue pas uniquement dans sa relation à l'auteur et au lecteur (lecteur implicite, lecteur réel), mais aussi dans sa relation à d'autres textes. (<https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2006-v51-n1-meta1129/012996ar/>), žiūrėta 2025-04-10

¹⁹ *ibid.*

²⁰ <https://books.google.es/books?id=Lmdv5xGTPsC&printsec=frontcover&hl=es#v=onepage&q&f=false>, p. 3

²¹ Allusions require a high degree of biculturalisation of receivers in order to be understood across a cultural barrier. p. 4

5. KULTŪRINIŲ TEKSTO REIKŠMIŲ PERTEIKIMO BŪDAI

Remiantis L. Venuti suformuluotais svetimavimo arba savinimo opoziciniais terminais, galima sakyti, kad versdamas kultūrinės reikšmės vertėjas turi du kelius: išsaugoti jas arba pakeisti. P. Ricoeuro žodžiais tariant, „prisipildydamas neaprepiamų konkrečios kultūros idėjų ir interpretacijų, vertėjas nuo teksto dažnai leidžiasi prie sakinio ir žodžio.“ (Ricoeur 2010, 41) Žemiau pateikiame A. Leonavičienės mokslo monografijoje „Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas“ išskirtas *intertekstinių reikšmių vertimo strategijas*, kurias galima taikyti, siekiant kultūrinės transpozicijos (Leonavičienė 2014, 51):

1. Vertimas be pakeitimų, kai intertekstinė reikšmė originalo ir vertimo skaitytojų kultūroje suprantama vienodai, be papildomo paaiškinimo;
2. Eksplikacija, kai tekste paaiškinamos intertekstiniais vienetais implikuojamos reikšmės;
3. Pažodinis perkėlimas, kai intertekstiniai vienetai dekontekstualizuojami, neutralizuojant implikuojamas kultūrinės reikšmes;
4. Išskyrimas tekste „vidiniu akcentu“;
5. Praleidimas.

Tikslumo dėlei paminėsime, kad A. Leonavičienės išskirtas „intertekstinių reikšmių vertimo strategijas“ šiame darbe vadinsime „vertimo būdais“, vadovaudamiesi L. Pažūsio mintimi, kad „vertimo strategija rodo kryptį, kuria einant ieškoma tinkamo sprendimo kokiam nors vertimo vienetui perteikti, bet tas sprendimas materializuojamas tam tikru konkrečiu vertimo būdu.“ (Pažūsis 2014, 360) Vertimo būdą dar galėtume vadinti „vertimo perdara“, tuo implikuodami, kad, siekdamas išversti kokį nors tekstą, vertėjas „originalo kalba sukurtą tekstą *perdaro* į tokios pačios komunikacinės paskirties ir to paties turinio tekstą vertimo kalba.“ (ibid., 358)

Sutikdami su L. Pažūsio mintimi, kad tarp vertimo *strategijos* ir vertimo *būdo* sąvokų dar yra terminologinės painiavos (ibid., 359), Leonavičienės klasifikaciją papildysime Pažūsio išskiriamomis vertimo perdaromis, kurias jis skirsto į tris tipus:

- a) Pakeitimai – nukrypimai nuo formalaus atitikimo pereinant iš originalo kalbos į vertimo kalbą, kai verčiant keičiami ir gramatiniai, ir leksiniai vienetai; (ibid., 361)
- b) Pridėjimai – kai vertimo tekste pridedama tai, ko nėra aiškiai išreikšta originalo tekste; (ibid., 544)
- c) Praleidimai – kai vertimo tekste praleidžiamas koks nors originalo teksto reikšminis elementas ar reikšmės vienetas; (ibid., 598)

d) Kompensavimas arba vertimo būdas, taikomas siekiant vertimo adekvatumo, suvokiant, kad tam tikrų teksto originalo kalba prasmės elementų dėl vienos ar kitos priežasties vertimo kalboje bus neįmanoma perteikti atitinkamomis vertimo kalbos priemonėmis. (ibid., 627)

Toliau pateikiamoje A. Škėmos romano „Balta drobulė“ kultūrinių reiškinių vertimo į prancūzų kalbą analizėje bus operuojama aukščiau išvardytais vertimo būdais (perdaromis), siekiant nustatyti, koks buvo vertėjos sprendimas kiekvienu konkrečiu atveju, kiekvienam konkrečiam vertimo uždaviniui spręsti.

6. A. ŠKĖMOS ROMANO „BALTA DROBULĖ“ KULTŪRINIŲ REIKŠMIŲ VERTIMO Į PRANCŪZŲ KALBĄ ANALIZĖ

Šioje darbo dalyje bus analizuojama, kaip A. Škėmos romane „Balta drobulė“ figūruojančios Jungtinių Amerikos Valstijų, lietuviškosios kultūrinės ir sovietinės (anti)kultūrinės reikšmės, kurias nagrinėsime eiliškumo tvarka, atspindėtos vertime į prancūzų kalbą. Vienam ar kitam kultūriškai konotuotam elementui besikartojant, jie bus grupuojami ir analizuojami palyginamuoju būdu.

Pabrėžtina, kad „Baltos drobulės“ tekstas lietuvių kalba bus cituojamas iš 1958 m. „Nidos knygų klubo“ leidimo, kadangi susisiekus su vertėju paaiškėjo, kad kūrinys į prancūzų kalbą verstas būtent iš jo. Prancūzijoje 1958 m. „Baltos drobulės“ leidimas yra prieinamas BULAC (*Bibliothèque universitaire des langues et civilisations*) bibliotekos kolekcijoje, o Lietuvoje – tinklalapyje <https://www.epaveldas.lt>, kur patalpinta suskaitmeninta šio leidimo versija, kurią ir naudojome citatoms išrašyti. Paminėsime, kad tam tikrais atvejais 1958 m. leidimo tekstas lygintas su 2022 m. „Baltų lankų leidybos“ publikuotu leidimu, kurio tekstas suredaguotas atsižvelgiant į šiuolaikines lietuvių kalbos taisykles. Šie atvejai atskirai aprašomi komentaruose.

Kultūrinės reikšmės suskirstytos pagal kultūras ir šiame darbe pateikiamos eiliškumo (nuo anksčiausiai iki vėliausiai paminimų tekste) tvarka. Jei viena ar kita kultūrinė teksto reikšmė tekste kartojasi, pateikiami keli pavyzdžiai, siekiant nustatyti, ar vertimas į prancūzų kalbą kiekvienu atveju skiriasi, ar išlieka toks pat.

6.1 Jungtinių Amerikos Valstijų kultūrinių reikšmių vertimas

1. Dvi negrės žaliom sukniom stebi išeinančius. (p. 7)	1. Deux femmes noires en robes vertes observent les gens sortant de la gare. (p. 9)
2. Jis sutinka negrą , kuriam ledams gaminti mašina nutraukė dešiniąją ranką iki alkūnės. (p. 9)	2. Il croise un homme noir dont le bras droit a été arraché jusqu’au coude par une machine à glace. (p. 11)
3. Negrui moka dolerį ir keturiolika centų į valandą. (p. 10)	3. L’homme noir est payé un dollar et quatorze centimes de l’heure. (p. 12)

4. Main floor–lobby galima nusikirpti, išsivalyti batus, praleisti valandėlę pas „Ladies“ ar „Gentlemen“, maloniai besišnekučiuojant su simpatingu negru ar negre, kurių oda išryškina baltutėlius rankšluosčius. (p. 25)	4. Au main floor-lobby, il est possible de se faire couper les cheveux, de faire nettoyer ses chaussures, de passer un moment chez les « Ladies » ou les « Gentlemen » à discuter avec une personne noire charmante, sa peau contrastant avec les serviettes parfaitement blanches. (p. 26)
--	---

Žodžiai „negras, negrė“ sutinkami jau pirmoje „Baltos drobulės“ pastraipoje ir romane kartojasi ne vieną kartą. Išanalizavus kelis aukščiau pateiktus pavyzdžius matyti, kad vertėjos sprendimas originalo tekste pasikartojančius afroamerikiečius apibūdinančius žodžius versti pasitelkiant substituciją „personne noire“.

„Larousse“ žodynas terminą „nègre“ apibūdina kaip „pasenusį ir dažnai rasistinį“ ir dėl to vartosenoje pakeistą terminu „Noir“: *Nègre – vieilli, souvent raciste. Personne dont la peau est foncée. (La connotation fréquemment raciste de ce mot fait qu’il a été supplanté par le terme Noir.)*²² Pastebėtina, kad, nors Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne žodis „negras(-ė)“ taip pat apibūdinamas kaip turintis menkinamąją reikšmę²³, 2022 m. „Baltų lankų“ išleistame „Baltos drobulės“ tekste (kuriame, palyginti su 1958 m. leidimu, yra pokyčių, siekiant tekstą pritaikyti šiandienos skaitytojui), terminai „negras(-ė)“ vis dėl to nebuvo pakeisti žodžiais „juodaodis(-ė)“. Galime daryti prielaidą, kad taip yra dėl to, jog stengiamasi išlaikyti istorinį kūrinio veiksmo kontekstą, kuris vystosi laike, kai segregacija JAV dar nebuvo panaikinta. Konteksto dėlei pateikiame ištrauką iš Visuotinės lietuvių enciklopedijos: „Didelę įtaką segregacija turėjo ir Jungtinių Amerikos Valstijų socialinei istorijai. Rasinė segregacija čia įvesta, kai nuo 1876 šalyje ir pavienėse valstijose pradėta priimti afroamerikiečių teises ribojantys Jimo Crow įstatymai (panaikinti 1965).“²⁴ Rasistinį to laikmečio požiūrį į juodaodžius taikliai atspindi paskutinė iš lentelėje pateiktų ištraukų: „[...] besišnekučiuojant su simpatingu negru ar negre, kurių oda išryškina baltutėlius rankšluosčius.“ Tiesa, šiandien skaitant kūrinį lietuvių kalba, originalo tekste sutinkami „negras“ ar „negrė“ taip pat rėžia akį ir skaitytojui sukelia tam tikrą nepatogumo jausmą, be tuo pačiu taikliai atspindi to meto visuomenės santvarką, tolimą šiuolaikinei.

²² <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/n%C3%A8gre/54084>, žiūrėta 2025-04-15

²³ nègras, ~ė dkt. (2) menk. juodaodis Afrikos gyventojas arba išeivis (<https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=negras&p=1&d=50&i=957c15e4-51f2-4975-ba23-6a1eadd782f>, žiūrėta 2025-04-15)

²⁴ <https://www.vle.lt/straipsnis/segregacija-2/>, žiūrėta 2025-04-15

Daugelis genijų sirgo. Be glad you're neurotic. (p. 7)	Beaucoup de génies étaient malades. <i>Be glad you're neurotic.</i> (p. 9)
---	---

„Balta drobulė“ – daugiakalbis romanas, kuriame vieną kalbą dažnai keičia kitos kalbos žodis ar ilgesnė frazė. Šiuo atveju originalo tekste sakiny s anglų kalba „Be glad you you're neurotic.“ nebuvo išverstas, tad vertėja pasirinko išlaikyti originalo daugiakalbiškumą. Vienintelis skirtumas, kurį galime pastebėti, yra tas, kad vertimo tekste minėtas sakiny s užrašytas kursyvu, tokiu būdu išskiriant jį kaip ne prancūzišką. Tokią pat vertimo strategiją intarpams anglų kalba vertėja taikys visame vertimo tekste.

Pastebėtina, kad tokia taktika – tekste išskirti sakinius ar paskirus pasitaikančius žodžius užsienio kalba kursyvu – dabar yra dažnai taikoma ir verčiant į lietuvių kalbą, nes „kursyvas (arba pasvirasis šriftas) apskritai daugiausia yra siejamas su teksto svetimybėmis.“ (Pažūsis 2014, 237). Tiesa, vertėjas gali pasirinkti pateikti kursyvu išskirto teksto intarpo užsienio kalba vertimą į lietuvių kalbą (dažniausiai – išnašose, t. y. ekstratekstiniuose metakalbiniuose komentaruose). Pastebėsime, kad 2022 m. „Baltos drobulės“ leidime išnašose yra pateikiamas šios frazės (kaip ir kitų žodžių ar sakinių anglų kalba) vertimas į lietuvių kalbą: „Džiaukis, tu esi neurotikas (angl.)“

Antanas Garšva, pro „ Gimbels “ konfekcijoje stiklines duris, išeina į gatvę. (p. 8)	Antanas Garšva sort dans la rue par la porte vitrée du grand magasin Gimbels. (p. 10)
--	--

„Gimbels“ konfekcijoje – nuoroda į vieną iš didžiausių universalinių parduotuvių (angl. *department store*) tinklą JAV, priklausiusį tinklui „Gimbels Brothers“, veikusiam 1842–1987 m. Įdomu tai, kad žodis „konfekcijoje“ nėra pateikiamas nei viename iš žodynų www.ekalba.lt svetainėje. Galbūt jį kildinti galima būtų iš lotynų kalbos žodžio „confectio“ – padaryti, atlikti. Prancūzų k. žodyne kaip pasenusi žodžio „confection“ reikšmė pateikiamas terminas „prêt-à-porter“ (liet. paruoštas nešioti), kitaip tariant, šiuo terminu buvo įvardinami masinės gamybos drabužiai. Taigi, konfekcijoje – tai parduotuvė, kur galima įsigyti nešioti paruoštų drabužių. Vertėja pasirinko terminą eksplikuoti, pakeičiant jį suprantamesniu sinoniminiu ekvivalentu – „grand magasin“, arba „didelė parduotuvė“.

Antanas Garšva eina trisdešimt ketvirtąja. Į savąjį hotelį (p. 8)	Antanas Garšva continue sur la 34e rue en direction de son hôtel . (p. 10)
--	---

„Baltos drobulės“ romane vartojama daug sugramatintų skolinių iš anglų kalbos, tokiu būdu taikliai perteikiant imigrantų, nuolat naviguojančių tarp dviejų kultūrų, realybę, kurios atspindžių matyti ir jų kalboje. Šiuo atveju originalo tekste aiškiai juntama dviejų – anglų ir lietuvių – kalbų įtaka, tačiau vertimo tekste jos išlaikyti nepavyko, nes tiek prancūzų, tiek anglų kalba žodis „viešbutis“ yra identiškas ir prancūzų kalboje sinonimų neturi. Vertėja pasirinko vertimą be pakeitimų ir šiuo atveju neišskyrė žodžio „hôtel“ kursyvu dėl jau minėto terminų prancūzų ir anglų k. identiškumo.

Štai užkandinė. 7up, coca cola, sendvičiai su kumpiu, sūriu; itališki su saločiais . (p. 8)	Voici un snack-bar. 7up, Coca-Cola , un sandwich jambon-fromage, un sandwich italien avec de la salade . (p. 10)
---	---

Šiame pavyzdyje pateikiami keli maisto produktų ir patiekalų pavyzdžiai, kurie romano publikavimo metu Lietuvoje dar nebuvo plačiai paplitę (7up, coca cola) arba buvo pažįstami, tik įvardijami kitu pavadinimu ir tradiciškai gaminami kiek kitaip (*sendvičiai*, arba sumuštiniai). Tad skaitančiajam lietuvių kalba terminas „sumuštinis su salotomis“ būtų daug įprastesnis, nei „sendvičas su saločiais“, kaip originalo tekste. Pastebėsime, kad „Nidos knygų klubo“ leidime nepateikiama išnašų į minėtus maisto produktus ar patiekalus, galbūt dėl to, kad jų paskirtis skaitytojui galėtų būti suprantama iš konteksto (kalbama apie užkandinę ir tai, ko joje gali rasti).

Šiandienos skaitytojui tiek Lietuvoje, tiek Prancūzijoje minėti produktai, šiuo atveju – gėrimai, jau yra gerai žinomi, tad vertėja galėjo pasirinkti vertimą be pakeitimų ir be paaiškinimų, juk tam tikrų svetimžodžių įsigalėjimas daugelyje pasaulio kalbų neatsiejamas nuo pasaulinės globalizacijos procesų. Kaip rašo Pažūsis, „apskritai dėl stiprėjančios globalizacijos sparčiai nyksta kultūras skiriančios ribos [...]: kas dar visai neseniai atrodė tolima ir svetima, tampa, jeigu ne sava, tai bent artima ir įprasta. (Pažūsis 2014, 247) Atkreipsime dėmesį tik į tai, kad vertimo kalboje terminai „sandwich“ ir „salade“ savo grafine forma ir prasme yra identiški anglų kalbos terminams, tad dingsta svetimimo išpūdis, kuris yra aiškiai juntamas originalo tekste.

Antanas Garšva įeina pro duris for employee , jis mosteli ranka watchmanui stiklinėje būdelėje, jis ištraukia iš juodos lentos baltą kortelę. Kortelėje – pavidė, elevatoroperator , dienos, valandos. (p. 9)	Antanas Garšva entre par la porte For Employee , il fait un signe de la main au watchman** dans une cabine vitrée, et celui-ci sort une carte blanche d'un tableau noir de pointage. Sur la carte : nom, Elevator Operator , jours, heures. (p. 11) Išnašoje: ** « Gardien » en anglais.
--	--

Aukščiau pateikiamas dar vienas „Baltai drobulei“ būdingas daugiakalbiškumo pavyzdys, kai viename sakinyje paeiliui vartojami skirtingų kalbų terminai, puikiai atspindintys mišrią kasdienę dažno išeivio kalbą. 1958 m. leidime šie terminai nėra aiškinami – plg., 2022 m. leidime yra pateikiamos išnašos su vertimu į lietuvių kalbą (Škėma 2022, 9). Eksplikuoti dalį angliškų terminų šiuo atveju pasirinko ir vertėja į prancūzų kalbą.

Pažymėtina, kad terminas „For employee“ Škėmos romane yra parašytas klaidingai, kadangi vartosenoje paplitęs junginys „For employees“ – „Tarnautojams / Darbuotojams“, tai yra turėtų būti vartojama daugiskaita, o ne vienaskaita. Šis klaidingas užrašas atsiranda ir vertimo tekste, tuo tarpu 2022 m. „Baltos drobulės“ leidime ši klaida jau yra ištaisoma (Škėma, 2022, 9)

1. Pirmame ruime – išeinamoji. (p. 10)	1. Dans la première room se trouvent des toilettes. (p. 12)
2. Aštuonioliktame aukšte ruimai baliams ir priėmimams, mezzanine – konferencijoms ir pobūviams. (p. 36)	2. Au dix-huitième étage se trouvent les salles de bal et de réception , et sur la mezzanine, celles pour les conférences et les fêtes. (p. 38)

Dar vienas svetimos kultūros įspūdį tekste perteikiantis terminas – „ruimas“ (erdvi laisva vieta, patalpa, kambarys²⁵) ne kartą sutinkamas „Baltos drobulės“ originale. Valstybinė lietuvių kalbos komisija žodį „ruimas“ priskiria prie senųjų svetimybų, neteiktinų bendrinėje kalboje, bet grožiniuose tekstuose leidžiamų vartoti stilistiniais sumetimais.²⁶ Žinoma, kaip jau minėta aukščiau,

²⁵ <https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=ruimas&isteklius=0a6409e6-701f-18ab-8170-20312137005f&p=1&d=50&i=afc26b83-419d-4f10-a8d6-6e0598024c49>, žiūrėta 2025-04-17

²⁶ <https://vlkk.lt/konsultacijos/5710-ruimas-ertme-patalpa?lang=en>, žiūrėta 2025-04-17

autorius sąmoningai rinkosi anglicizmus, kuriuos vertėjai reikėjo kuo tiksliau atspindėti vertimo tekste. Šiuo atveju ji taip pat pasirinko svetimybę, taigi vertime prancūziškąjį „pièce” keičia anglų k. kursyvu užrašytas terminas „room“, tokiu būdu išlaikant svetimavimo principą ir perteikiant pirminę autoriaus intenciją.

Stevenso (Steponavičiaus) klientūra – darbininkai. (p. 15)	La clientèle de Stevens (Steponavičius) est ouvrière. (p. 17)
---	--

Įdomus asmenvardžio „Stevens“, anglų k. adaptuotos lietuviškos pavardės „Steponavičius“, vertimas į prancūzų kalbą. Vertėjos sprendimas – versti be pakeitimų ir be paaiškinimų tekste. Visgi, kaip savo Magistro darbe pastebėjo Paulius Stasiūnas, nežinia, ar prancūzakalbiui skaitytojui bus aišku, koks ryšys sieja šias dvi pavardes, ir ar apskritai bus suprantama, kad Steponavičius taip pat yra pavardė. (Stasiūnas 2019, 29) Galbūt šiuo atveju vertime į prancūzų kalbą visgi galima buvo eksplikuoti, koks ryšys sieja abu asmenvardžius: „La clientèle de **Stevens (Steponavičius, de son nom lituanien)** est ouvrière“, taip parodant, kad lietuviai, kaip ir kiti imigrantai, stengėsi asimiliuotis Jungtinėje Amerikos Valstijose, pakeisdami savo pavardes taip, kad jos skambėtų įprastiau vietos gyventojų ausiai.

„Sveikas, mister Stevens!“ „Sveikas, mister Garšva!“ (p. 15)	« Salut, mister Stevens ! – Salut, mister Garšva ! » (p. 18)
---	---

Versdama kreipinį „misteri“ (lietuviškojo „pone“ atitikmuo), vertėja taikė svetimavimo strategiją ir išlaikė originalo tekste vartojamą anglicizmą, nors, kaip savo darbe pastebi Paulius Stasiūnas, prancūzų kalboje jis ir „neskamba gražiai“. (Stasiūnas 2019, 72) Vis dėlto, mūsų manymu, taip vertėja atspindėjo JAV koloritą, kurį dialogas būtų praradęs, kreipinius „mister“ pakeitus prancūziškaisiais „monsieur“. P. Stasiūno siūlytas variantas – anglicizmą „Mister“ vertime keisti kitu anglicizmu „Sir“, mums neatrodo geriausias, nes kreipinys „Sir“ tekstą priartintų veikiau Didžiosios Britanijos kontekstui, o šiuo atveju vertime derėtų išlaikyti JAV labiau paplitusius anglų kalbos terminus (ši teiginį grindžiame išanalizavę kreipinių „Mister“ ir „Sir“ reikšmes *Cambridge* anglų kalbos žodyno elektroninėje versijoje).²⁷

²⁷ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/mister>; <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sir>,
žiūrėta 2025-04-17

Čia netrukus ateis dar vienas kostiumierius . Mudu kalbėsime. Svarbus biznis (p. 16)	Un autre customer arrive bientôt. On va discuter d'affaires importantes .
---	--

Šiame pavyzdyje originalo tekste pateikiami du skoliniai iš anglų kalbos. Pirmasis jų, *kostiumierius*, šiandien neįprastas lietuvių ausiai ir iš pirmo žvilgsnio sietinas su žodžiu „costume“ – kostiumas, o ne „customer“ – pirkėjas. Antrasis – skolinys *biznis*. Žodžio „biznis“ vedinys „biznesmenas“ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos buvo įtrauktas į Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, tuo tarpu „biznis“ Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne priskirtinas šnekamajai kalbai ir reiškia „verslą, pelno duodančią veiklą“.²⁸ Prancūzų kalbos žodynas „Larousse“ pateikia kelias žodžio „business“ reikšmes: 1) verslas, 2) darbas, 3) painus reikalas ar 4) kažkoks dalykas, kurį sunku įvardyti kitais žodžiais (plg. „machin“).²⁹ Visais atvejais žodis priskiriamas šnekamajai kalbai. Vis dėlto, šiuo atveju vertėja pasirinko šį anglicizmą paaukoti ir prancūzų kalba sinonimiškai apibūdinti kaip „svarbų reikalą“ (pranc. *d'affaires importantes*). Tiesa, išlaikius anglicizmą „customer“ pirmame pateikto sakinio dėmenyje, JAV koloritas dalinai išsaugomas.

1. Ant stalo gulėjo daimai ir nikeliai ; grąža – ne tuoj pat sužeriama į kišenę. (p. 16)	1. Des dimes et des nickels traînaient sur le bar ; on ne ramassait pas la monnaie tout de suite. (p. 19)
2. Ir kunigas išdalina dolerius , kvoterius ir daimus susispietusiems apie jį. (p. 49)	2. Et ainsi le prêtre distribue des dollars, des quarters et des dimes à tous ceux qui l'entourent. (p. 54)

JAV valiutos (dolerio) ir monetų pavadinimai – daimas (10 centų), nikelis (5 centai), kvoteris (25 centai) tiek originalo, tiek vertimo tekste pateikiami be išnašų, preziumuojant, kad skaitytojai bus aišku, apie ką kalbama, iš aprašomos situacijos konteksto (pirmu atveju kalbama apie grąžą, antru – apie kunigo dalijamas monetas). Vertėja pasirenka angliškus monetų pavadinimus rašyti kursyvu, išlaikydama svetiminimo strategiją. Tai, kad terminai įrašyti kursyvu, sustiprina svetimos realijos pojūtį tekste.

²⁸ <https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=biznis&isteklius=0a6409e6-701f-18ab-8170-20312137005f&p=1&d=50&i=7b9841d3-5fe0-4ee2-9c0a-795ed4496048>, žiūrėta 2025-04-17

²⁹ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/business/11759>, žiūrėta 2025-04-17

„ Na ir story , nesusimušė!“, nustebo Stevens [...] (p. 20)	Quelle story , et ils n'en sont même pas venus aux mains ! s'étonna Stevens [...] (p. 22)
--	--

Dar vienas taiklus kalbų interferencijos pavyzdys atskleidžiamas šiame sakinyje. Manytume, kad vertėja taikliai atspindėjo jį vertimo tekste, išlaikydama svetimimo strategiją, plačiau aptartą ankstesniuose pavyzdžiuose.

Žemiau pateikiame daugiau šią vertimo strategiją atspindinčių pavyzdžių, kai originalo tekste pavartotas anglicizmas paliekamas vertimo tekste, užrašant jį kursyvu. Galime teigti, kad vertėja šią strategiją kur įmanoma taikė sistemiškai, kalbant apie JAV kultūrinių reiškinių vertimą į prancūzų kalbą:

Ateik šeštadienį. Bus labsteriai . (p. 20)	<i>Passe samedi, il y aura des lobsters.</i> (p. 22)
Antanas Garšva eina koridoriumi į „ back “ keltuą . (p. 21)	Antanas Garšva traverse le couloir en direction de l' ascenseur du back . (p. 23)
Room service man keliuose kliuksi vanduo. (p. 22)	De l'eau gargouille dans les genoux de ce room service man . (p. 23)
Ašuniamilijoninė niujorkinė didybė telpa main floor-lobby . (p. 22)	L'immensité de New York avec ses huit millions d'habitants rentre dans ce main floor-lobby . (p. 23)
Salės viduryje stovi nuodingai žalias Plymouthas [...] (p. 22)	Au milieu du hall se trouve une Plymouth d'un vert poison. (p. 24)

„Devintasis, Tony “, sako jis, paduodamas baltas pirštines. (p. 26)	« Numéro neuf : Tony », dit-il en lui passant des gants blancs. (p. 27)
--	--

Antano Garšvos vardo trumpinys – Tony – atspindi, kaip jo lietuviškas vardas yra pritaikomas JAV visuomenėje, kur „Tony“ būtų angliškas vardo „Antanas“ atitikmens – „Anthony“ trumpinys. Abejotume, ar prancūzakalbiui skaitytojui tai būtų akivaizdu, tad galimai šiuo atveju verčiant būtų galima tai paaiškinti išnašoje. Žinoma, siekiant neapkrauti skaitytojo, galbūt šią eksplikaciją galima ir praleisti, įvertinus bendrą išnašų kiekį tekste, kur yra svarbių istorinių aliuzijų, būtinai reikalaujančių pateikti platesnį kontekstą.

Ateik į šitą hotelį, paglostyk sufrizuotosios plaukus, mirktelk menedžieriui , duok bellmanui tipsų (p. 50)	Viens dans cet hôtel, caresse les cheveux coiffés de cette femme, fais un clin d’œil au manager , donne un <i>tip</i> au portier . (p. 55)
---	--

Lygindami aukščiau pateiktą sakinį originalo kalba su jo vertimu į prancūzų kalbą matome, kad dviem iš trijų atvejų vertėja pasirinko savinimo strategiją: „menedžierius“ virto „manager“, kadangi prancūzų kalboje nėra kito žodžio vadybininkui įvardyti, o „bellmanas“, t. y. durininkas, išverstas pasitelkiant prancūzišką terminą „portier“. Vis dėlto, vertėja stengėsi išlaikyti bent vieną iš trijų anglicizmų, tad arbatpinigius pasirinko įvardyti anglicizmu „tip“, o ne prancūziškuoju terminu „pourboire“.

O sumokėjo dvidešimt baksų . (p. 51)	Il m’a quand même payé vingt <i>bucks</i> . (p. 55)
---	---

Svetiminimo strategiją vertėja taiko ir išlaikydama originalo tekste sutinkamą terminą „baksai“, lietuvių kalbos šnekamajame stiliuje paplitusią svetimybę, reiškiančią „doleriai“. Prancūzo ausiai šis terminas ko gero nebus įprastas ir tokiu būdu leis kompensuoti kitais atvejais verčiant paaukotus anglicizmus.

Juodas vaikinukas , kaip pašėlęs, prazvimbė raudonu dviračiu. (p. 77)	Un garçon aux cheveux noirs filait comme un fou sur un vélo rouge. (p. 86)
--	---

Šiame pavyzdyje pastebimas prasminis originalo ir vertimo tekstų neatitikimas: „juodas vaikinukas“ veikiausiai yra nuoroda į jo odos spalvą. Vertime į prancūzų kalbą „juodas vaikinukas“ virsta „juodaplaukiu“. Šiuo atveju sudėtinga paaiškinti, kas motyvavo tokį vertėjos sprendimą. Galima daryti prielaidą, kad teksto prasmė neteisingai suvokta per klaidą.

„When de golden trumpets sound Where will yo’ soul be found? Sandin’ around, standin’ around When de golden trumpts sound“ [...]	« When the golden trumpets sound Where will yo’ soul be found? Sandin’ around, standin’ around When de golden trumpts sound » [...]
--	---

„ Negro songs?“	„ Black songs?“
------------------------	------------------------

Tekste cituojamos giesmės tekstas ir po jo pasirodantis klausimas „Negro songs?“ veikiausiai yra aliuzija į „gospelą“, Šiaurės Amerikos religinių giesmių žanrą. *Gospelų* tekstai kuriami pagal Naujojo Testamento tekstus. Jie paplito XX a. 2-ojo dešimtmečio viduryje Jungtinių Amerikos Valstijų didmiesčių juodaodžių getuose.³⁰ JAV Jim'o Crow muziejaus, skirto pristatyti JAV rasinės segregacijos procesams ir istorinei perspektyvai, tinklalapyje nurodoma, kad terminas „negro“ JAV pradėjo nykti po 1966 m., kai viename iš protestų Misisipėje Stokely Carmichaelas pavartojo frazę „juodaodžių galia“ (angl. *black power*). Iki tol žodis „negro“ buvo paplitęs ir priimtinas ir pačioje JAV juodaodžių bendruomenėje. Jis galutinai nustotas vartoti 9-ojo dešimtmečio viduryje³¹ ir dabartinėje vartosenoje turi stiprią neigiamą konotaciją. Atsižvelgiant į istorinį laikmetį, kuriame vyksta romano „Balta drobulė“ veiksmas, vertime į prancūzų kalbą būtų pateisinamas ir originalaus termino pavartojimas.

Šią D.P. stovyklėlę patupdė plynuose Bavarijos laukuose. (p. 155)	Notre petit camp de personnes déplacées s'était implanté sur un champ bavarois dépouillé. (p. 173)
--	---

Originalo tekste pavartota „D.P.“, arba perkeltųjų asmenų (angl. *displaced persons*) – tarptautinės teisės termino, apibūdinančio asmenis, kurie buvo priversti palikti savo kilmės šalį arba regioną ir negali saugiai grįžti³² – santrumpa. Šiuo atveju vertimo tekste matome, kad vertėja atsisakė santrumpos ir vartojo pilną terminą prancūzų kalba: „personnes déplacées“. Atkreipsime dėmesį ir į tai, kad, versdama šį sakinį, vertėja išlaiko ir mažių būsinių priesagos vedinio „stovyklėlė“ stilistinę atspalvį, vertimo tekste pasirinkusi prancūzų kalbai būdingą leksinę analitinę formą „petit camp“,

³⁰ <https://www.vle.lt/straipsnis/gospel/>, žiūrėta 2025-04-17

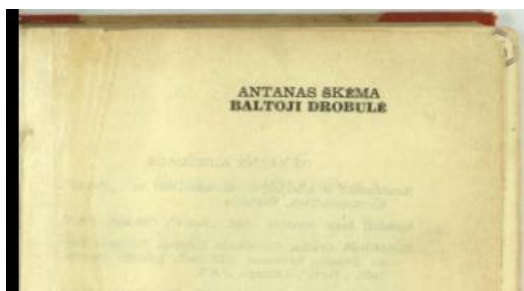
³¹ „[The word „negro“] started its decline in 1966 and was totally uncouth by the mid-1980s. The turning point came when Stokely Carmichael coined the phrase black power at a 1966 rally in Mississippi. Until then, Negro was how most black Americans described themselves. <https://jimcrowmuseum.ferris.edu/question/2010/october.htm>

³² <https://www.vle.lt/straipsnis/dp/>, žiūrėta 2025-04-17

6.2 Lietuviškųjų kultūrinių reikšmių vertimas:

Balta drobulė	Linceuil blanc
----------------------	-----------------------

Lietuviškųjų kultūrinių reikšmių vertimą vertėtų pradėti nagrinėti nuo to, kaip išverstas romano pavadinimas. Konteksto dėlei paminėsime, kad romano rankraštis turėjo pavadinimą „Keltuvas“, bet 1955 m. „Keltuvas“ virto „Balta drobule“. (Mačianskaitė 2003, 62) Beje, leidyklos, 1958 m. publikavusios romaną, redaktorius Škėmai siūlė vartoti įvardžiuotinę būdvardžio „balta“ formą – „Baltoji“, bet rašytojui toks pasiūlymas nepatiko. (ibid., 62) Įdomumo dėlei paminėsime, kad šio darbo autorė, nagrinėdama skaitmenizuotą 1958 m. leidimą tinklalapyje www.epaveldas.lt pastebėjo, kad šio leidimo antraštiniame puslapyje vis dėlto atsiranda pavadinimas su įvardžiuotine forma:

Vis dėlto, tai yra tik pastebėjimas, nes nuo pat pirmojo leidimo romanas yra publikuotas be įvardžiuotinės formos.

Analizuojant vertimą į prancūzų kalbą, daiktavardis „drobulė“ ir jo polisemija mums bus svarbesni, nei būdvardis „balta“. Škėmos kūrybą tiriančios L. Mačianskaitės teigimu, pavadinimas „Balta drobule“ nurodo „ne tik ištrintos bepročio sąmonės baltumą, bet ir Turino drobulę, į kurią buvo suvyniotas nukryžiuotojo Kristaus kūnas.“ (Mačianskaitė 2013, p. 105). Romano autoriaus požiūriu, „XX a. poetas, maištaujantis prieš pasaulio tvarką, yra toks pat nereikalingas šiam sumaterialėjusiam pasauliui, kaip ir meilės žodžių skelbėjas prieš du tūkstančius metų nukryžiuotas ant Golgos kalno. (ibid. 105) Pasidomėjus, koks būtų „Turino drobulės“ atitikmuo prancūzų kalboje, paaiškėjo, kad, nors plačiau paplitęs pavadinimas „Suaire de Turin“, sinonimiškai, kad ir rečiau, bet vartojamas ir „Linceuil de Turin“. Žodis „linceuil“ prancūzų kalbos žodyne „Larousse“ apibrėžiamas kaip 1) drobė mirusiajam įvynioti arba 2) tai, kas visiškai apsuba, apgaubia.³³ „Suaire“ pateikiamas kaip literatūrinis žodžio „linceuil“ atitikmuo. Panašu, kad, tiek kalbant apie Kristaus įkapes (Turino drobulę), tiek apie

³³ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/linceuil/47236>, žiūrėta 2025-04-17

drobulę, kuria Veronika nušluostė Kristui veidą, ir kur liko jo veido atspaudas, prancūzų kalbos vartosenoje labiau įsigalėjęs terminas „suaire“ (plg. „Saint Suaire“³⁴).

Tai, kad vertėja žodį drobulę pasirinko versti žodžiu „linceuil“, galimai paaiškina šio romane sutinkamo sakinio vertimas: „Vėlė, balta drobulė apsisiautusi.“ (p. 146), pranc. „Une *vèle* drapée dans un linceul blanc.“ (p. 162) Iš šio sakinio matyti, kad drobulė buvo pakankamai didelė, kad ja galima būtų apsigaubti. Išanalizavus žodžių „suaire“ ir „linceuil“ reikšmes lotynų kalba, matyti, kad pirmasis kildinamas iš žodžio *sudarium*, ir gali reikšti „servetėlė“ (pranc. *mouchoir*) arba drobulę (pranc. *linceul*), o antrasis – iš žodžio *linteolum* (pranc. *morceau de toile*). Taigi galime daryti išvadą, kad „suaire“ savo dydžiu buvo mažesnis už „linceuil“, ką Martine Courtois patvirtina savo knygoje *Les Mots de la Mort*, kurios ištrauka pateikiama Prancūzų kalbos sunkumų žodyne (pranc. Dictionnaire des difficultés de la langue française): *La pièce de tissu (improprement appelée « saint suaire ») censée avoir enveloppé le corps du Christ à sa mort et conservée à Turin depuis 1578 est donc en raison de sa grande taille un linceul, tandis que la petite étoffe qui aurait recueilli la sueur et le sang du Christ et qui est gardée à Oviedo est un suaire.*³⁵

Galima pasidžiaugti, kad pavadinimo vertime į prancūzų kalbą pavyko išlaikyti žodžio drobulę polisemiją ir aliuzijas į Turino drobulę.

Antanas Garšva	Antanas Garšva
----------------	----------------

Trumpai pakomentuoti pagrindinio romano personažo – Antano Garšvos – vardo ir pavardės vertimą taip pat būtų svarbu, nes sutinkame su L. Pažūsio mintimi, kad „teigti, kaip kartais daroma, jog tikriniai vardai į kitą kalbą neverčiami ir vertėjai su jais neturėtų turėti jokio vargo, gali drįsti tik tas, kuriam niekada neteko versti.“ (Pažūsis 2014, 47) Šiuo atveju matome, kad vertėja nusprendė atsisakyti tikrinio vardo pakeitimo, vertimo ar modifikavimo (t. y. kitų galimų tikrinių vardų perteikimo vertime būdų) ir pasirinko tiesiogiai perkelti protagonisto vardą ir pavardę išsaugant lietuvišką rašybą. Nors toks vertimas atrodo teisingiausias, siekiant išsaugoti lietuviškąjį koloritą, manytume, kad būtų buvę tikslinga išnašoje paminėti, kad lietuvių kalboje „garšva“ yra gaji piktžolė, kuri geba prisitaikyti prie įvairiausių sąlygų. Autoriaus protagonistui parinktos pavardės polisemija reikšmingai prisidėtų prie bendro romano teksto suvokimo prancūzų skaitytojui.

³⁴ https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/saint_suaire/94207, žiūrėta 2025-04-17

³⁵ <https://ddlf.fr/dictionnaire/l/linceul/>, žiūrėta 2025-04-17

Žiede išgraviruota: 1864 metai, sukilimo metai. (p. 7)	Sur la bague est gravé : 1864, année de l'Insurrection. (p. 9)
---	---

Tai – sakinyš iš pirmosios romano pastraipos, kur autorius apibūdina protagonisto išvaizdą. Ant jo rankos piršto – auksinis, motinos dovanotas žiedas, „senelės prisiminimas“. Akivaizdu, kad jame išgraviruotas sakinyš apie 1864–uosius, sukilimo metus, yra svarbus, juolab kad ir vėliau tekste bus aliuzijų į šį Lietuvos istorijos laikotarpį (plg. aliuzijos į J. Biliūno „Liūdną pasaką“, kurios veiksmas vyksta 1863–1864 m. sukilimo metu). Manytume, kad būtų buvę pravartu suteikti prancūzų skaitytojams kiek daugiau informacijos apie šį istorinį laikotarpį, kai vyko buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos karalystės tautų išsivadavimo iš Rusijos imperijos sukilimas, laikomas ilgiausiai trukusiu tautinio ir socialinio išsivadavimo sąjūdžiu Rusijos imperijoje XIX amžiuje.³⁶

1. Šviesiaplaukis bajoras pagarbiai suklupo prie moters kojų. (p. 7)	1. Un noble aux cheveux blonds s'était jeté aux pieds d'une femme. (p. 9)
2. Elena, tu man nulipdysi bajoro galvą, ji namo karnyze, Pylimo gatvėje, Vilniuje. (p. 8)	2. Elena, tu me sculpteras une tête de noble , comme celle de la corniche de l'immeuble, dans la rue Pylimo à Vilnius. (p. 10)
3. Mano motina buvo bajoriškos kilmės. (p. 125)	3. Ma mère était d'origine noble . (p. 139)

Aukščiau pateikiami keli romano sakiniai, kuriuose figūruoja sąvokos „bajoras“ arba „bajoriškos kilmės“. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje minima, kad „bajorų terminas Rytų Europos ir Vakarų šalių historiografijose ne visai sutampa. Rytų Europoje bajorais dažnai vadinamas luomas, kuriam susidarymo metu priklausė tik karo ir valstybės tarnybą ėję žmonės (jam nepriskiriami kunigaikščiai, bojarinai ir kiti didikai). Vakaruose bajorų terminas (pranc. *noblesse*, angl. *nobility*, vok. *Adel*) apima visą diduomenę.“ Šiuo atveju vertėja pasitelkia generalizaciją ir terminą „bajoras“ verčia platesniu terminu „noble“, kuria įvardijami kilmingieji. Pažymėtina, kad pritaikius tokią generalizaciją, ji nuosekliai išlaikoma visame romano vertime (plg. „noble“, „d'origine noble“).

³⁶ <https://www.vle.lt/straipsnis/n1863-1864-sukilimas/>, žiūrėta 2025-04-18

Aš pastatysiu šventos Onos bažnyčią Washington skvere (tesiumta Napoleonas norėjęs ją perkelti į Paryžių), ir į vidų įeis dailios vienuolės su geltonom žvakėm nekaltose rankose. (p. 7)	Je reconstruirai l'église Sainte-Anne à Washington Square (Napoléon, qui voulait la déplacer à Paris, pourra bien se fâcher), et de jolies soeurs y entreront en file indienne avec des bougies jaunes dans leurs mains virginales. (p. 10)
---	--

Šioje romano ištraukoje autorius pateikia aliuziją į Lietuvoje plačiai paplitusią legendą apie tai, kaip Napoleonas, 1812 m. traukdamasis iš Rusijos ir trumpam apsistojęs Vilniuje, buvo taip sužavėtas šv. Onos bažnyčios grožio, kad sušuko, jog šią bažnyčią ant delno nusineštų į Paryžių. Gerai susipažinusiame su Lietuvos kultūra ir istorija skaitytojui šis intertekstas galimai bus savaime suprantamas, tuo tarpu prancūzakalbiame skaitytojui tokia suskliasta užuomina galėtų likti nepakankamai aiški. Dėl to vertėtų pasvarstyti, ar šiuo atveju nebūtų reikalinga eksplikacija: vidinė, pridėdant „tesiumta Napoleonas norėjęs ją perkelti į Paryžių iš Vilniaus“, arba išorinė (išnašoje).

Suknios kaina tik dvidešimt keturi doleriai. Tik tik tik tik . Širdis per greit plaka. (p. 7)	Que* vingt-quatre dollars la tunique. Tic-tac, tic-tac . Mon coeur bat trop vite. (p. 9) Išnašoje: * <i>La particule « tik » peut se traduire par « seulement » ou « que ». En lituanien, « tik » est également l'onomatopée d'un cœur battant ou d'une horloge.</i>
---	---

Įdomu paanalizuoti, kaip vertėja išvertė žodžių žaismą, kur autorius netikėta forma susieja dalelytę „tik“ plakančios širdies garsu: „tik tik tik tik“. Kaip matome iš vertimo teksto, vertėjos pasirinkimas buvo žodžių žaismą paaiškinti išnašoje. Vis dėlto, vertime pateikti sakiniai praranda savo žaismingumą ir sąmojų. Galbūt šiuo atveju vertėtų kiek atitolti nuo originalo teksto ir pasitelkti panašų žodžių žaismą prancūzų kalba. Ritmišką ir sąmojingą variantą prancūzų kalba, siekiant kompensuoti į prancūzų kalbą tiesiogiai neišverčiamą žodžių žaismą originalo tekste, savo magistro darbe siūlė P. Stasiūnas: „La robe coûte moins de cent balles. Cent balles. S'emballe. Mon coeur s'emballe.“ (Stasiūnas 2019, 73)

Aš prisimenu seno kapeliono žodžius mums, vaikučiams. „Štai pavyzdys, se. Vaikutis se, gražutis se, švarutis se, nusiprausęs se.“ (p. 10)	Je me souviens des mots d'un vieux chapelain, destinés à nous, les enfants : « Voifi un exemple pour vous. Un enfant fi beau, fi propre, fi impeccable. » (p. 12)
---	--

Dar vienas iškalingas pavyzdys – romane cituojami seno kapeliono žodžiai, kuriuos jis taria savita maniera, vis pridurdamas „se“. Skaitant tekstą originalo kalba, susidaro įspūdis, kad kapelionas kalba lyg akcentuotamas raidę „s“ kiekvieno žodžio pabaigoje. Galbūt labiausiai panašią tartį šiuolaikinės Lietuvos istorijos kontekste primintų Prezidento V. Adamkaus kalbėjimo maniera. Pažvelgus į vertimą matyti, kad vertėja stengėsi ieškoti kūrybiško sprendimo, tačiau šiuo atveju vertimo tekste atrodo, kad kapelionas šveplavo („fi beau, fi propre, fi impeccable“), ir dėl to iškreipiamas autoriaus kuriamas jo portretas.

Lineliai, liniukai, Lino žiedas, ai tūto, Lino žiedas, ratūto – Linoji, linoji tūto! Lino žiedas, ai ratuto! (p. 12)	<i>Linettes, chères linettes, La fleur de lin, ai tūto*, La fleur de lin, ratūto, Pousse, pousse, tūto ! La fleur de lin, ai ratuto ! (p. 14)</i> Išnašoje : * <i>Refrains provenant d'anciennes chansons polyphoniques lituaniennes, dont les sonorités importent plus que leur signification exacte, qui s'est d'ailleurs aujourd'hui perdue en Lituanie.</i>
--	--

Romane gausu lietuvių mitologijos, tautosakos, liaudies dainų fragmentų. Šiuo atveju vertėja pasirinko išversti prasminius teksto elementus, o prasmės neturinčius refreninius elementus, tokius kaip „tūto“, „ratūto“, „ratuto“, perkėlė į vertimo tekstą išlaikydama jų originalią rašybą. Jurga Trimonytė-Bikilienė, analizuodama lietuvių liaudies dainų refrenus, teigia, kad „refrenas yra daug senesnis negu prasmę turintys dainos žodžiai. Refrenai, susidedantys iš onomatopėjų ir jaustukų, pačiu pirmąjį būdu – šauksmu – išreiškia žmogaus būseną, nusiteikimą, jausmus.“³⁷ Tokie kalbiniai elementai, dažnai vartojami liaudies dainose, galėjo būti skirti dainos ritmikui, melodijai

³⁷ <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/article/download/4365/3449?inline=1>, žiūrėta 2025-04-15

palaikyti, pridėti papildomą trūkstamą skiemenį, siekiant apjungti prasminius dainos elementus į vientisą, dainingą visumą. Atsižvelgiant į tai, atrodytų, kad vertėjos priimtas sprendimas leidžia skaitytojui suprasti liaudies dainos prasmę, bent iš dalies pajusti jos ritmiką (kiek tai įmanoma atskleisti tekstu) ir suprasti, paaiškinimo išnašoje dėka, kokia yra refreninių žodelių paskirtis liaudies dainose.

„Vai tu, rugeli, vai tu siūbuonėli!“, tarė daktaras Ignas, kai juodu susėdo kabinete, prie rašomojo stalo, vienas priešais antrą. (p. 12)	« Ô petit seigle, ô va-et-vient », dit le docteur Ignas, lorsqu'ils s'assirent dans son cabinet face à face. (p. 14)
---	---

Kūrybingai išverstas ir šis trumpas liaudies dainos fragmentas: tiek originalo, tiek vertimo tekste liaudies dainos intarpas leidžia skaitytojui pajusti, kad gydytojas yra susirūpinęs Garšvos sveikata: tam pasitelkiamas dainos jaustukas „vai“ (vertime atitinkamai – „ô“). Prasminiai elementai – „rugelis“ ir „siūbuonėlis“ šiame pavyzdyje taip pat yra perteikiami.

„Gali precizuoti ?“ (p. 13)	Tu peux préciser ? (p. 9)
------------------------------------	----------------------------------

Originalo tekste autorius lietuvišką žodį „patikslinti“ pakeičia įmantresniu skoliniu „precizuoti“. Vertime į prancūzų kalbą vertėjai šį stilistinį sprendimą tenka paaukoti, nes lietuvių kalboje vartojamas skolinys veikiausiai ir bus susijęs su prancūziškuoju veiksmažodžiu „préciser“ arba lotyniškais jo ištakomis.

Vakaras Lietuvos užkampyje, kurio turtingiausias gyventojas buvo žydas Milleris , pardavinėjęs sardines iš Kauno. (p. 13)	Un soir, dans un coin reculé de Lituanie, dont l'habitant le plus riche était un Juif nommé Miller qui vendait des sardines de Kaunas. (p. 15)
--	---

Čia susiduriame su sulietuvinta žydiška pavarde „Miller“, kuri yra sugramatinama pridėjus galūnę „-is“. Vertimo tekste lietuviškos galūnės nebelieka, pasitelkiama savinimo strategija, juolab, kad tokia pavardė ar jos variacijos yra paplitusi bemaž visoje Europoje ir, beje, gali būti sietina ne tik

su žydų tautybės žmonėmis: etimologai šią pavardę kildina iš malūnininko profesijos – plg. vok. *Müller*.

Kas uždraudė siurrealizmą lietuvių literatūroje? Gal Mažvydas? Kaukus, Žemepatis ir Lauksargus pameskiet, imkiet mane ir skaitykiet. (p. 14)	Qui a interdit le surréalisme dans la littérature lituanienne ? Mažvydas* peut-être ? <i>Laissez tomber les kaukai, žemėpačiai et lauksargiai, prenez-moi et lisez-moi</i>**. Išnašose: * <i>Martynas Mažvydas (1510-1563) est l’auteur et l’éditeur du premier livre imprimé en lituanien, Catéchisme des mots simples (1547).</i> ** <i>Un kaukas est un esprit de la mythologie lituanienne, il se présente sous la forme d’un gnome espiègle ou bienfaisant (kaukai, au pluriel). Žemėpatis est le dieu de la terre et du foyer (žemėpačiai, au pluriel, sont les esprits qui en dérivent) ; Lauksargis (lauksargiai pl.), le dieu des champs et du bétail. Ils sont tous les trois évoqués dans l’introduction du Catéchisme de Mažvydas en tant que symboles païens à remplacer, à ses yeux, par la foi supérieure du christianisme.</i>
---	---

Šioje romano ištraukoje Škėma cituoja Martyno Mažvydo „Katekizmą“ – pirmąją knygą lietuvių kalba, kurios įžangoje autorius kviečia lietuvius pamiršti senąsias mitologines būtybes ir priimti krikščioniškas tiesas. Mažvydo citatą vertėja išverčia, mitologinių būtybių pavadinimus palikdama autentiška forma. Paaiškinimas išnašoje čia vertintinas kaip, ko gero, vienintelis variantas, siekiant perteikti skaitytojui istorinę ir kultūrinę citatos reikšmę.

„Mes – nuo jūrų iki jūrų“, – ištardavo jis. → (p. 33)	« Nous nous étendions d’une mer à l’autre », affirmait-il. (p. 35)
--	---

Ši protagonisto tėvo romane „ištariama“ frazė – aliuzija į Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės laikus, į XIV–XV a. sandūroje, valdant kunigaikščiui Vytautui Didžiajam, LDK pasiekė didžiausią teritoriją savo istorijoje. Ši frazė, kurią galima išgirsti vartojamą iki šiol, dažnai pasitelkiama siekiant idealizuoti LDK praeitį, ypač atsižvelgiant į kunigaikštystės nuosmukį vėlesniame istorijos etape. Atsižvelgiant į sceną, kuri vaizduojama šiame romano skyriuje – jausmingus, pakylėtus Garšvos tėvo vadinimus, kuriuos jis rengdavo miestelyje, prie stoties – vertėjos suteiktas platesnis kontekstas, paaiškinant šio sakinio kilmę, būtų leidęs dar taikliau perteikti autoriaus kuriamą pakylėtą ir sykiu širdgėlos dėl prarastos valstybės didybės kupiną nuotaiką.

Tėvas stovi ant Nemuno skardžio ir stebi posūkį pro Pažaislio vienuolyną. Jo siluetas įprasmina peizažą, ir mano vaizduotėje prisikelia praeitis. Napoleonas ties Berezina, Vytautas Didysis stebįs Žalgirio mūšį , Čingiz-Chanas Rusijos stepėse [...] (p. 35)	Mon père, encore, se tient sur la rive abrupte du Niémen et observe sa courbe autour du monastère de Pažaislis. Sa silhouette donne du sens à ce paysage, et à la faveur de mon imagination, le passé ressuscite : Napoléon sur les rives de la Bérézina, Vytautas le Grand observant la bataille de Grunwald , Gengis Khan au milieu des steppes russes [...] (p. 37)
--	---

Šioje ištraukoje Garšva stebi savo tėvą, stebintį Nemuno skardį – Nemuno, kuris tam tikrose savo atkarpose buvo ir tebėra natūrali Lietuvos valstybės sienos riba, Nemuno, per kurį 1812 m. kėlėsi ir Kauno prieigas pasiekusi Napoleono kariuomenė – ir tėvo paveikslą mintyse susieja su garsių karvedžių vaizdiniais jiems svarbiuose karo laukuose. Čia, greta Napoleono ir Čingischano, minimas ir Vytautas Didysis bei garsiausia su jo vardu sietina pergalė Žalgirio mūšyje, pasiekta kartu su Lenkijos Karalystės pajėgomis. Vertėja nepateikė platesnio paaiškinimo skaitytojui, tikriausiai dėl to, kad greta vardijami kiti, prancūzų skaitytojams, matyt, labiau girdėti karvedžiai ir jų vardai turėtų padėti suprasti, kad, pagal analogiją, Vytautas ir Žalgirio mūšis taip pat yra svarbūs istoriniame kontekste. Paminėsime, kad vertėja tiksliai parinko Žalgirio mūšio vertimą į prancūzų kalbą – *bataille de Grunwald*. Visgi manytume, kad šiuo atveju galima buvo ir rinktis vertimą su eksplikacija, kuri praturtintų aprašomo regiono istorinį kontekstą.

„Kiek metrų?“ – susidomėjo senas žydėlis pirklišku abuojumu. (p. 39)	« Combien de mètres ? » s'intéressa le vieux Juif à l'indifférence mercantile. (p. 43)
---	---

Jis pamatė šaltą ir nykų Nemuną ir Šančių nameliūkščius pataikaujančius vandenš nykumai. (p. 40)	Il aperçut le froid et morne Niémen et les mesures de la commune de Šančiai se penchant sur cette désolation aqueuse. (p. 43)
Maža moteriškaitė – pilka suknele, plkšvais plaukais, pilkom akim ir Baldovinetti madonos veidu. (p. 44)	C'était une petite femme en robe grise, aux cheveux grisâtres, aux yeux gris, avec le visage de la madone de Baldovinetti. (p. 49)
Šis smulkutis kunigas teturi keletą dešimtukų savo kišenėje. (p. 49)	Le prêtre frêle n'a que quelques billets de dix dans sa poche. (p. 54)
Nublokštas gnostiškasis Demiurgas – virpęs velniūkštis , persigandęs ir susigūžęs (p. 49)	Le Démon gnostique a été chassé, tel un lutin apeuré et replié sur lui-même. (p. 54)
Vieną kartą aš palikau mažą provincijos miestelį ir išvažiavau į miniatiūrinį didmiestuką. Į Kauną. (p. 51)	Un jour, j'ai quitté une petite ville provinciale pour gagner une métropole miniature. Kaunas.
„Tu esi melagėlė. “ (p. 60)	Tu es une petite menteuse. (p. 66)

Čia sugrupuoti pateikiame kelis iš originalo tekste vartotų deminutyvų – priesaginių vedinių, turinčių maloninę, mažybinę, rečiau – menkinamąją reikšmę. Deminutyvai, kurių gausu lietuvių kalboje, ne visada yra lengvai perkeliama į kitą kalbą. Kaip teigia A. Leonavičienė, „deminutyvų vartojimas literatūroje leidžia juos tyrinėti kaip lietuvių meninių tekstų lyrizmo, emocionalumo, tarpasmeninių ryšių raiškos požymį, atskleidžiantį kultūrinį savitumą.“ (Leonavičienė 2014, p. 133). Jei gimtakalbiams frankofonams kartais „buvo nelengva atskirti tikruosius deminutyvus nuo nedeminutyvų“, plg. karvė – karvelis (ibid., p. 138), tai „Baltos drobulės“ vertėjai supratimo problemų nekilo. Lyginant pateiktus originalo ir vertimo tekstų pavyzdžius matyti, kad dažniausiai versdama deminutyvus vertėja pasitelkdavo formas perdarą: melagėlė – petite menteuse, moteriškaitė – petite femme ir pan. Pasitaikydavo ir neutralizacijos atvejų: senas žydėlis – vieux juif. Kai kuriais atvejais taikliai parinkta sinonimika: Šančių nameliūkščiai – les mesures de la commune de Šančiai („measure“ – maison misérable ou délabrée³⁸), velniūkštis – lutin („lutin“ – petit démon malicieux³⁹).

Taigi galime teigti, kad vertėja stengėsi išlaikyti deminutyvų prasminį krūvį, pasitelkdama skirtingus vertimo būdus.

³⁸ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/masure/49796>, žiūrėta 2025-04-12

³⁹ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/lutin/48132>, žiūrėta 2025-04-12

1. Kokie trys kilometrai už mažojo miestelio, už sausinamų pelkių, kuriose tebežingsniavo gandrai, tebeklykė pempės, tebeverkė paskenduolių vėlės. (p. 54)	1. Environ à trois kilomètres de la petite ville et des drainages des marais où se promenaient encore des cigognes, criaient des vanneaux et larmoyaient des vèlės* de noyés, s'étendait un lac. (p. 60) Išnaša: * <i>Dans la mythologie lituanienne, les vèlės (vèlè sing.) sont les âmes des morts qui cohabitent avec les vivants. Après la mort, la vèlè du défunt se sépare de son corps et erre pendant un certain temps parmi les vivants. Elles s'installent en hauteur, sur des collines, à la cime des arbres, ou sur des bancs haut perchés.</i>
2. Ir tegul, ant dangorėžio stogo, mėnuliui šviečiant, stovi šventasis Antanas ir žegnojasi, nes lietuviškąją paskenduolę jam atveda du nusižeminę kaukai, apiplyšę ir besišypsą. (p. 170)	2. Et que saint Antoine, sur le toit d'un gratte-ciel, baigné dans la lumière lunaire, prie, pendant que deux <i>kaukai</i> humbles, vêtus de loques mais souriants, lui amènent la noyée lituanienne. (p. 188)

Originalo tekste kelis kartus pasitelkiamas paskenduolės vaizdinys. Jei pirmame iš pateiktų pavyzdžių vartojama daugiskaita ir skaitytojui gali būti sunku suprasti, kokios giminės būtų vienaskaitinė forma, tai antrame pavyzdyje, kur minima „lietuviškoji paskenduolė“, originalo teksto skaitytojams nebelieka abejonių, kad tai – aliuzija į Antano Vienuolio apysaką „Paskenduolė“, kurios protagonistė – jauna mergina Veronika, kuri laukiasi nesantuokinio vaiko, ir, neatlaikiusi kaimo žmonių spaudimo, nusiskandina.

Versdama pirmąjį iš pateiktų sakinių, vertėja išnašoje paaiškina, kas yra „vėlė“, bet žodžiui „paskenduolių“ platesnio konteksto nesuteikia. Maža to, jis išverčiamas vyriškąja gimine – „noyés“ – tad šiuo atveju aliuzijos į „Paskenduolę“ nebelieka.

Viena vertus, vengiant apkrauti skaitytoją pertekline kontekstine informacija, išnašos čia galima būtų ir nepateikti. Kita vertus, tik suteikus platesnį kontekstą antrojo pavyzdžio atveju bus aišku, kodėl šv. Antanas žegnojasi, kai kaukai atveda jam „lietuviškąją paskenduolę“.

Gaisrininkų dūdų orkestras grojo suktinį , valsus, polkas, „ Elytę “ (vienintelį fokstrota, kurį temokėjo), ir tango „Pantera“ laidotuvių maršo tempe. (p. 56)	La fanfare des pompiers jouait un <i>suktinis*</i> , des valse et des polkas, le foxtrot « Elenytė » (c'était le seul qu'ils connaissaient) et le tango « Pantera » au rythme de la marche funèbre. (p. 62)
---	---

Pateiksime vieną iš analizuojamame vertime itin retų pavyzdžių – liapsusą: dūdų orkestro (beje, taikliai išversto sinoniminiu terminu „fanfare“) grojamas fokstrotas „Elytė“ vertimo tekste virto „Elenyte“.

Jonės prilaižyti plaukeliai buvo berniukiškai nukirpti. Ji dėvėjo gimnazistės uniformą. Šįmet ji perėjo į aštuntąją klasę , paaiškino notaro sūnus. (p. 56)	Elle avait une coupe à la garçonne avec des cheveux gominés et portait un uniforme de lycéenne . Le fils du notaire m'a expliqué qu'elle venait d'entrer en terminale . (p. 62)
---	---

Šiuo atveju, versdama terminus „gimnazistė“ ir „aštuntąją klasę“, vertėja pasirenka savinimo strategiją ir adaptuoja terminus prancūziškam švietimo sistemos kontekstui, siekdama natūralumo ir sklandumo kultūrinių reiškinių prisodrintame tekste.

Mano sąmonėje žaltiškai šliaužė riksmas. (p. 62)	Ce cri serpentait dans ma conscience telle une couleuvre . (p. 68)
---	---

Šiame sakinyje vertėja susidūrė su keliais sudėtingais uždaviniais: kaip tinkamai perteikti autoriaus pavartotą neologizmą – žaltiškai – ir kartu atspindėti žalčio, kaip baltų kultūroje sakralaus gyvūno, simboliką. Su pirmąja užduotimi susidoroti pavyko, kūrybiškai pasitelkus formos perdarą. Deja, prasminė žalčio, kaip švento gyvūno, reikšmė nukentėjo, bet vargu ar ją būtų galima išsaugoti

be išnašos, kuri šiuo atveju, įvertinus tai, kad toliau scenoje žalčio vaizdinys neplėtojamas, veikiausiai nėra būtina.

1941-aisiais metais Antanas Garšva buvo partizanas. Raudonieji traukėsi iš Kauno. (p. 66)	En 1941, Antanas Garšva était un partisan . Les rouges se retiraient alors de Kaunas. (p. 73)
--	---

Pateikiamame fragmente implikuojami XX a. Lietuvos istorijos kontekstai, kai Antrojo pasaulinio karo metais, Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai (1940–1941 m. ir 1944–1990 m.) susiformuoja ginkluoto pasipriešinimo judėjimas, besitęsęs iki 1953 m. Jei iš čia pateikto vertimo teksto nebūtinai aišku, kokio judėjimo dalimi buvo Garšva ir prieš ką kovojo, tai šią prasminę spragą užpildys toliau plėtojamas veiksmas, tai, kaip neigiamai aprašomi „raudonieji“ ir ypač scena, kur Garšva nužudo „jauną ruselį“. Atsižvelgiant į bendrą kūrinio kontekstą atrodytų, kad eksplikacija šiuo atveju nėra būtina.

Kriausių glamonėjimas buvo susmulkinta meditacija tos ankstyvesnės, ant Nemuno kranto, į Pažaislį bežvelgiant . (p. 80)	La caresse de ses poires était une version édulcorée de sa méditation sur la rive du Niémen, quand son regard fixait le monastère de Pažaislis . (p. 89)
--	---

Nors Pažaislio vienuolynas jau buvo minėtas tekste (p. 35 originalo tekste ir p. 37 vertimo tekste), čia pateikiame analizuojamame vertime rečiau pasitaikantį vidinės eksplikacijos sakinyje pavyzdį, kuris leidžia skaitytojui lengviau suvokti kultūrinės teksto reikšmes.

Perkūnas, Pykuolis, Patrimpas, krivių krivaičiai ir vaidelutės , importuoti pietų dievai ir jų tarnai, skubiai rėdėsi lietuviškais tautiniais drabužiais. (p. 81)	Perkūnas, Pykuolis, Patrimpas, des krivių krivaičiai et des vaidelutės* : ces dieux du Sud, importés avec leurs serviteurs, revêtirent rapidement des costumes folkloriques lituaniens. (p. 90)
---	---

	Išnašoje: * <i>Perkūnas</i> est le dieu balte du tonnerre et des airs. Il est parfois considéré comme le dieu suprême dans le panthéon lituanien. <i>Pykuolis</i> est un dieu associé au monde des défunts et aux rituels funéraires. <i>Patrimpas</i> est le dieu des rivières, des sources et de la fertilité. Le krivių krivaitis (<i>krivių krivaičiai</i> pl.) est le prêtre principal dans l'ancienne religion balte. Les <i>vaidelutės</i> (<i>vaidelutė</i> sing.) sont les gardiennes du feu sacré et les prêtresses des anciens Baltes.
--	---

Šiame originalo ir vertimo teksto sakinių sugretinime matome, kad vertėja Baltų dievybės – Perkūną, Pykuolį, Patrimpą, bei žynius ir žynes – krivių krivaičius ir vaidilutes – palieka nekeistus ir suteikia platesnį kontekstą išnašoje. Atkreipsime dėmesį, kad, kadangi versta iš 1958 m. leidimo lietuvių kalba, vertimo tekste prancūzų kalba žodis „vaidilutė“ išlaikomas su raide „e“ („vaidelutė“), kas šiuolaikinės lietuvių kalbos kontekste jau būtų tam tikras anachronizmas.

Jis prisiminė tėvo niūniuojamas senas lietuvių sutartines , tikras savo lyrine atonalija. (p. 80)	Il se souvint de vieilles chansons lituaniennes polyphoniques que son père fredonnait, si authentiques dans leur atonalité lyrique. (p. 90)
--	--

Sutartines, specifinį lietuvių liaudies dainų žanrą, vertėja šiame sakinyje generalizuoja ir išverčia kaip „lietuvių polifonines dainas“, siekdama išvengti papildomos išnašos – išorinio paaiškinimo.

1. Nepraėinamuose raistuose – trikampės eglės, lietuviškų šventyklų bokštai , kilo į žvaigždes. (p. 81)	1. Parmi les marais impénétrables, des sapins triangulaires et les tours de temples lituaniens s'élevaient vers les étoiles. (p. 91)
2. Tereikėjo stebėti amžinos ugnies aštrialiežuves liepsnas, jos	

apšviesdavo egles – bokštus, o šventykla buvo didelė, neišmatuojama žemė. (p. 82) 3. Lietuviškų šventyklų bokštai, trikampės eglės, kyla į žvaigždes. (p. 188)	2. Il suffisait d’observer les flammes acérées du feu éternel, illuminant les sapins et les tours. (p. 91) 3. Les tours des temples lituaniens et les sapins triangulaires s’élèvent vers les étoiles. (p. 210)
--	---

Norėtusi atkreipti dėmesį į vieną iš itin retų prasmės suvokimo klaidų analizuojamame vertime į prancūzų kalbą. Nei viename iš aukščiau pateiktų sakinių originalo tekste vertėja neatpažino įterpinio „trikampės eglės“, neatkreipė dėmesio į tai, kad antrame iš pavyzdžių skyrybos priemonėmis eglės prilyginamos [šventyklų] bokštams, dėl to, perskaičius vertimo tekstą, atrodo, kad Lietuvos miškuose tarp eglų stūkso bažnyčių bokštai. Analizuojamu atveju tai – gana reikšmingas prasmės neatitikimas, ypač atsižvelgiant į tai, kad šiose romano pastraipose idealizuojami pagonybės laikai.

„Ar tu žinai, kad šaulių sąjungos vadas grasino man?!“ sucypė Zuika.	Tu te rends compte que le chef de l’Union des tireurs m’a fait des menaces ?! s’écria Zuika de manière perçante. (p. 94)
---	---

Nuorodos į Šaulių sąjungą – 1919 m. įkurtą sukarintą Lietuvos Respublikos visuomeninę organizaciją – „Baltos drobulės“ romane sutinkamos ne vieną kartą, tačiau vertėjos nėra paaiškinamos. Šiuo atveju, vėlgi, skaitytojui nėra suteikiamas platesnis istorinis-visuomeninis kontekstas, dėl ko galėtų nukentėti teksto supratimas, juk Šaulių sąjungą įkūrė lietuvių inteligentai siekė prisidėti prie Lietuvos nepriklausomybės gynimo ir išsaugojimo, o SSRS okupavus Lietuvą, likę neišstremti ir nerepresuoti šios sąjungos nariai įsitraukė į kovą su okupaciniu režimu.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į vieno iš pateiktame sakinyje paminėtų romano veikėjų pavardę – „Zuika“. Garšvos pseudokolega, poetas Zuika, kurio pavardės etimologija referuoja į švelnų ir pūkuotą, beginklį gyvūnėlį – zuikį – romane yra režimo pakalikas, kuriantis naują santvarką liaupsinančias eiles. Nagrinėjant bendrą nagrinėjamo kūrinio kontekstą, svarbu ir tai, kad poetai Zuika ir Vaidilionis (kurio pavardės vertimo analizę pateiksime kiek vėliau, p. 46), nors romane ir vaizduojami kaip idėjiniai priešininkai, protagonisto vertinimu abu atsiduria tikros literatūros užribyje. Dar viena Zuikos ir Vaidilionio sąsaja – tai, kad abiem politiniams rašytojams Garšvos

kūryba prilygsta *dekadansui* (Mačianskaitė 2018, 57) Vertėja nusprendė pavardę perkelti be pakeitimų ir nepaaiškinti jos kilmės, dėl ko nukentėjo prasminės originalo teksto sąsajos.

Tu teišsus, senasis aisti . (p. 90)	Tu as raison, homme ancestral des Aesti**. (p. 100) Išnašoje : ** <i>Les Aesti</i> , ancêtres des Baltes, vivaient à l'est de l'actuelle Suède et ont été décrits pour la première fois par Tacite, historien romain, en l'an 98 après Jésus-Christ.
--	---

Aisčiai – Antikos ir ankstyvųjų vidurinių amžių istorijos šaltinių terminas, kuriuo tikriausiai vadintos visos Baltijos rytinės pakrantės gentys. Aisčius savo veikale *Germania* (apie 98 m. po Kristaus) mini ir romėnų istorikas Tacitas.⁴⁰ Bemaž identišką informaciją vertėja pateikia išnašoje, pasirinkusi eksplikuoti terminą „aesti“. Be išnašos šiuo atveju būtų sudėtinga perteikti šiuo sakiniu autoriaus originalo tekste implikuojamas reikšmes.

„Išsisupus plačiai vakarų vilnimis“ – – – ne man. (p. 90)	<i>Enlacée largement par les flots de l'Ouest...</i> *** ce n'est pas pour moi. (p. 100) Išnašoje : *** <i>Extrait du poème Nuo Birutės kalno (1895) du poète romantique lituanien Maironis (1862-1932).</i>
--	---

Aukščiau pateiktame pavyzdyje vertėja atpažino literatūrinį intertekstą – aliuziją į Maironio eilėraštį „Nuo Birutės kalno“. Išnašoje šiuo atveju buvo svarbu pabrėžti, kad Maironio poezija priskiriama romantizmo srovei (ką ir padarė vertėja), juk Garšva egzistencinę patirtį renkasi reikšti naujais, jo gyvenimo laikmetį atspindinčiais raiškos būdais.

⁴⁰ <https://www.vle.lt/straipsnis/aisciai/>, žiūrėta 2025-04-10

Romėnų senatorius laiko delne gintaro gabalą. „Jis gražesnis už auksą“ [...] (p. 90)	Le sénateur romain tient un morceau d’ambre dans sa paume : « Sa beauté surpasse celle de l’or » [...] (p. 101)
---	--

Šiuo atveju būtų buvę vertinga suteikti skaitytojams daugiau konteksto ir išnašoje pateikti informacijos apie „Gintaro kelią“ – juk ir Tacitas, aprašydamas aiščius, savo veikale mini, kad jie audros Svebų (Baltijos) jūros pakrantėje aiščiai renka bangų išplautą gintarą: „[...] sed et mare scrutantur, ac soli omnium sucinum, quod ipsi glaesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt“⁴¹

Išnašos šiuo atveju leistų susieti du tekste greta minimus kultūrinę reikšmę turinčius teksto elementus – aiščių gentis ir gintarą Romėnų senatoriaus rankose.

Aš panaudosiu pelkes, panaudosiu smūtkelį , panaudosiu lo eglelo, panaudosiu – – – (p. 94)	Je me servirai des marais, du Christ de pitié , de lo eglelo, je me servirai... (p. 104)
---	---

„Smūtkelis“, šiuolaikinėje lietuvių kalboje nevartotinas dėl hibridinės darybos, yra „rūpintojėlis“⁴², kitaip – medinė statulėlė, vaizduojanti sėdintį parimusį susirūpinusį Kristų.⁴³ Šiuo atveju vertime pasirinktas terminas „Christ de pitié“ – prancūzų kalba tai yra aliuzija į Kristaus Kryžiaus kelio stotis, konkrečiau – akimirka tarp X (Jėzui Kristui nuplėšiami drabužiai) ir XI (Jėzus Kristus kalamas prie kryžiaus) stočių. Pasidomėjus „Christ de pitié“ vaizdavimu išties matyti, kad dažnas jo atvaizdas kupinas susirūpinimo, Kristus vaizduojamas palinkęs ar ranka parėmęs smakrą.

Įkvėpimą suteiki tamsta . (p. 97)	Vous êtes une source d’inspiration. (p. 107)
--	---

⁴¹ <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/442fef37-29ba-4ec8-a615-12841e45e9e8/content>, p. 3, žiūrėta 2025-04-08

⁴² <https://vlkk.lt/konsultacijos/4680-smutkelis-rupintojelis>, žiūrėta 2025-04-08

⁴³ <https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=r%C5%ABpintoj%C4%97lis&isteklius=0a6409e6-701f-18ab-8170-20312137005f&p=1&d=50&i=6609992f-46a3-4cb4-80cd-be80d60208f6>, žiūrėta 2025-04-08

„Tamsta“ – lietuvių kalbai būdinga mandagi kreipimosi forma į antrąjį asmenį⁴⁴, ne tokia betarpiška, kaip kreipinys „tu“, bet kiek mažiau oficiali nei „jūs“ (dėl to originalo teksto pavyzdyje veiksmažodis „suteiki“ visgi vartojamas antro asmens vienkaskaita).

Siekdama atspindėti, kad tarp dialogo veikėjų (šiuo atveju – psichiatro ir Garšvos) yra tam tikras pagarbus atstumas, vertėja pasirenka mandagesnę kreipinio formą – „vous“.

Pakabinti danguje Birutės kalno koplyčią . (p. 107)	Ou suspendre la chapelle de la colline de Birutė dans le ciel. (p. 118)
Šokau improvizuotą šokį. Jis reiškė vaidilutės maldą Kastyčiui ir Jūratei , besimylintiems jūros pilyje . (p. 107)	J'ai improvisé une danse. C'était la prière d'une prêtresse adressée à Jūratė et à Kąstytis* pendant qu'ils faisaient l'amour dans leur palais sous-marin . (p. 119)
	Išnašoje: * <i>Légende lituanienne de Jūratė, une déesse vivant dans la mer Baltique, et de Kąstytis, un pêcheur mortel, dont l'amour est brisé par Perkūnas quand il découvre l'affection que porte Jūratė à un humain. Perkūnas détruit le palais d'ambre sous-marin de Jūratė et condamne à mort Kąstytis. On dit que l'ambre trouvé sur les plages baltiques provient de ce palais détruit.</i>

Daugeliui romano skaitytojų originalo kalba tiek Birutės kalnas, tiek Jūratė ir Kąstytis bus neatsiejami nuo Palangos. Vertėja atpažįsta aliuziją į legendą apie Jūratės ir Kąstyčio meilės istoriją ir ją paaiškina išnašoje. Pasitelkiamas ir vidinis aiškinimas tekste, priduriant, kad Jūratės ir Kąstyčio pilis yra po vandeniu (pranc. *leur palais sous-marin*).

Pastebėsime, kad vertime į prancūzų kalbą vardas „Kąstytis“ klaidingai rašomas su „ą“ – „Kąstytis“. Šią klaidą, tikriausiai, irgi galėtume priskirti prie liapsusų, kurių prancūzų kalbos redaktoriai, redagavę vertimą, veikiausiai neturėjo galimybės atpažinti.

⁴⁴ <https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=tamsta&isteklius=0a6409e6-701f-18ab-8170-20312137005f&p=1&d=50&i=a8954a35-e231-46d7-806c-7b3ccaea9c56>, žiūrėta 2025-04-08

Ir naujoji Juozapota, kuri dabar šaukė madame Kukarekū, pusiau pamišusi senutė, nebekreipė dėmesio į „kiek daug ponų, kokie visi gražūs“, o šlepsėjo, šnekėdama pati su savimi, ryškios šviesos, naujų namų, asfalto, liepų, policininkų, dešrelninkų, puošėivų mirgėjime. (p. 136)	Et la nouvelle Juozapota, désormais appelée Mme Cocorico, une vieille dame quelque peu dérangée, ne prêtait plus la moindre attention aux remarques telles que « tant de messieurs, et qu'ils sont beaux* ». (p. 152) Išnašoje: * <i>Personnage central de la nouvelle Liūdna pasaka (1907) de Jonas Biliūnas (1879-1907), une femme qui sombre dans la folie après l'insurrection de 1863. Internée dans un sanatorium, elle erre en répétant constamment la phrase « Kiek ponų, kokie visi gražūs », « Tant de messieurs, et qu'ils sont beaux ».</i>
--	---

Šiuo atveju vertėja taip pat atpažįsta intertekstą ir prancūzakalbiams skaitytojams paaiškina, kad Juozapota yra J. Biliūno „Liūdnos pasakos“ veikėja, o frazė apie gražius ponus yra jos nuolat kartojama. Išnaša šiuo atveju yra svarbi, nes „Liūdnos pasakos“ veiksmas rutuliojasi 1863–1864 m. sukilimo laikais – sukilimo, kurio data išraižyta ant pirmoje romano pastraipoje minimo Garšvos žiedo – senelės relikvijos.

Smulki detalė – išnašoje sukilimas įvardijamas kaip 1863 m. sukilimas, nors tiksliausia jį būtų vadinti 1863–1864 m. sukilimu.

Čiurlionis bėgo iš beprotnamio per sniegą, ir koks muzikalus žavumas pavasario sonatose! (p. 149)	Čiurlionis a fui l'asile à travers la neige, pourtant quelle finesse musicale dans ses sonates du printemps ! (p. 165)
--	---

Aliuzija į vieną žymiausių Lietuvos menininkų, kompozitorių ir tapytoją M. K. Čiurlionį ir jo kūrybą. Pasidomėję sužinosime, kad Čiurlionis yra sukūręs ne tik muzikinių, bet ir tapybinių *sonatų*, tarp kurių – „Jūros sonata“, „Saulės sonata“, „Piramidžių sonata“, „Pavasario sonata“ ir kt. Atsižvelgiant į tai, kaip autorius apibūdina sonatą šiuo konkrečiu atveju, veikusiai referuojama į Čiurlionio tapybą – „Pavasario sonatą“. Iš vertimo teksto, kur papildomo paaiškinimo nei tekste, nei

už jo ribų (išnašoje) nėra pateikiama, atrodytų, kad kalbama apie muzikinius kūrinius. Galbūt išnaša vis dėlto čia būtų pravertusi, nes, nepaisant to, kad Čiurlionis – vienas ryškiausių Lietuvos menininkų, Prancūzijoje jis vis dar labai menkai žinomas.

O poetas Vaidilionis rašo eilėraščius apie realų vaidilą, kurį pasiskolino iš romantikų [...] (p. 155)	Et le poète Vaidilionis écrit des poèmes sur un véritable vaidila* qu'il a emprunté aux Romantiques. (p. 171) Išnašoje: <i>* Prêtre de l'ancienne religion païenne balte.</i>
---	--

Norėtusi pakomentuoti ir asmenvardį „Vaidilionis“, kurį vienam „Baltos drobulės“ veikėjui – patriotinių posmų kūrėjui – parenka autorius. Lietuvių literatūros istoriją išmanančiam skaitytojui šio poeto pavardė turės šiokių tokių sąsajų su poetu Brazdžioniu, tad galėtume daryti prielaidą, kad autorius implikuotai ironizuoja jo kūrybą (ypač publikuotą jau išėivijoje), kur „patriotinė patetika derinama su jausminga nostalgija, lyriniais gamtos motyvais“.⁴⁵ Šiai prielaidai pritaria ir Škėmos kūrybą analizuojantys mokslininkai – L. Mačianskaitė teigia, kad „diskusijoje su Vaidilioniu Garšvos suformuluota modernistinė programa yra iš principo opoziciška patriotinei ir sentimentaliai neoromantikų laikysenai“ ir priduria, jog „panašu, kad Vaidilionio vardas ženklina lietuvių neoromantinės poezijos lyderį Bernardą Brazdžionį, kurio estetinė ir etinė pozicija nepriimtina ne tik romano protagonistui, bet ir „nesančiam“ autoriui. (Mačianskaitė 1998, 56). Dar viena papildoma referencija – Brazdžionis yra išleidęs eilėraščių ciklą pavadinimu „Vaidila Valiūnas“. Mūsų pateikiamame sakinyje autorius pasitelkia žodžių žaismą – ironišką pavardės „Vaidilionis“ ir termino „vaidila“ (= *kunigas, žynys*) sąskambį. Prancūzakalbis skaitytojas veikiausiai nesuvoks autoriaus aliuzijos į Brazdžionį, bet turėtų pajusti žodžių žaismą vien atsižvelgiant į grafinę sakinyje sugretinamų žodžių formą.

Galime daryti prielaidą, kad vertėja neatpažino „Vaidilionio“ personažo sąsajų su jį sukurti „įkvėpusiu“ realiu poetu ir jo kūryba, ir kad dėl šios priežasties vertime nėra išnašos, kuri suteiktų būtiną reikalingą kontekstą apie šio konkretaus personažo pavardę ir ja implikuojamas referencijas.

⁴⁵ <https://www.vle.lt/straipsnis/bernardas-brazdzionis/>, žiūrėta 2025-04-05

Ir iš knygų ateina pagalba. Nebūtinai Homeras ar Dante. Ateina ir savieji. Geriamie putojantį vyną ir suliepsnoja flamingas juodmedžio brangiam stale; plaukiame Keturių Kantonų ežeru; ir, aname krašte, miręs berniukas skambina gitara žemėje dar negirdėtą dainą; ir saulelė vėl atkoldama pabudina mūsų svietą; ir gyvename vėsioj, begalinėj šiaurėj; kur laukas, kelias, pieva, kryžius [...] (p. 101)	Et les livres nous viennent en aide. Pas nécessairement Homère ou Dante. Parfois, ce sont les nôtres : on boit du vin pétillant alors qu'un flamant flamboie sur la table en bois d'ébène précieux ; on navigue sur le lac des Quatre-Cantons ; sur l'autre rive, un garçon disparu fait retentir dans l'air une mélodie inconnue avec sa guitare ; et le bon soleil, prenant de la hauteur, réveille notre terre ; et on vit dans le frais et infini Nord ; où se trouve un champ, un chemin, un pré, une croix* (p. 111) Išnašoje : <i>* Référence aux poèmes Vakaro fantazija (1946) d'Alfonsas Nyka-Niliūnas (1919-2015) ; Vakaras (Ant ežero Keturių Kantonų) (1904) de Maironis ; Sniego balandžiai (1952) d'Henrikas Nagys ; Metai (1760–1765) (Les Saisons, 2018, Classiques Garnier, trad. en français par C. Paliulis) de Kristijonas Donelaitis (1714-1780) ; Sapnas apie šiaurę (1945) de Kazys Bradūnas (1917-2009) ; Peizažas (1929) de Jonas Aistis (1904-1973).</i>
---	---

Priešingai nei prieš tai aptartame pavyzdyje apie Vaidilionį, šiame pavyzdyje matyti, kad vertėja puikiai atpažino visus literatūrinius intertekstus ir juos nurodė išnašoje, o Donelaičio „Metus“ citavo iš Caroline Paliulis vertimo į prancūzų kalbą.

Atskrend sakalėlis per žalią gireeeeee – – – (p. 173)	<i>Vole petit faucon sur le bois tout verdoyaaaant...</i> (p. 193)
--	---

Šiuo atveju buvo svarbu perteikti dainuojant užtesiamas balses, ką vertėja ir padarė, prancūzų kalba išlaikydama ir originalo teksto prasmę.

Aš supratau save. Skeveldros susidėstė. Vaikas stebi peizažą. Kelias, upelis, kalnai, stirna. (p. 188)	Je me comprends maintenant. Les éclats ont été réunis. L'enfant observe le paysage. Une route, un ruisseau, des collines, une biche. (p. 210)
--	--

Vienas iš romano kulminacijos sakinių, kurį čia pateikiame, yra sietinas su romane jau prieš tai cituotu (tik pažodžiui) J. Aisčio eilėraščiu „Peizažas“. Plg. „Laukas, kelias, pieva, kryžius“ (Aistis) ir „Kelias, upelis, kalnai, stirna“ (Škėmos protagonistas). Tik jei Aisčio eilėraščio suponuojamas vaizdinys yra lietuviško kaimo peizažas, su pakelės koplytstulpiais, statytais sodybų prieigose arba pakelėse, tai „Baltos drobulės“ protagonisto kuriamame peizaže dominuoja tik gamta. Vertėja jau prieš tai išnašoje išskyrė aliuziją į Aisčio „Peizažą“, tad šįsyk papildomos eksplikacijos nepateikia. Veikiausiai tik nuo skaitytojo priklausys, ar mintyse jis susies šiuos du „peizažus“.

6.3 Sovietinių (anti)kultūrinių reikšmių vertimas

Elena matė, kaip kaip iš Vilniaus, 1941 metais , vienuoles vežė bolševikai . (p. 8)	Elena a vu les soeurs se faire enlever de Vilnius par les bolcheviques en 1941 . (p. 10)
---	---

Vertėjos sprendimas šiuo atveju – nepateikti papildomos išnašos su istorinio konteksto detalėmis, paminint vieną po kitos sekusias Lietuvos okupacijas Antrojo pasaulinio karo metais. Galima būtų daryti prielaidą, kad iš sakinyje aprašomos situacijos skaitytojai supras, kad kalbama apie okupacijos laikotarpį. Vis dėlto, žemiau pateikiamame pavyzdyje išnaša tikrai būtų buvusi reikalinga:

Smagu operuoti skaičiais. 24035 į Sibirą . Smagu. (p. 11)	C'est marrant de se servir des chiffres : 24 035 en Sibérie . Marrant. (p. 13)
--	---

„24035 į Sibirą.“ Tik tiek informacijos suteikia autorius. Lietuvos istoriją išmanantis skaitytojas supras, kad čia implikuojami okupacinės sovietų valdžios vykdyti Lietuvos gyventojų trėmimai į

Sibirą. Prancūzakalbiams skaitytojams visgi būtų prasminga tai paaiškinti išnašoje arba sakinio viduje, pavyzdžiui pridėdant žodį *déportés*: „24 035 déportés en Sibérie.“

Trockis su savo sėbrais valgė pietus Taganroge , viešbutyje, antrame augšte, ir svaidė lėkštes į gatvę. (p. 32)	Trotski et ses acolytes déjeunaient au deuxième étage d'un hôtel a Taganrog et jetaient des assiettes dans la rue.
--	---

Šis sakinys pateikiamas iš romano skyriaus, kuriame protagonistas prisimena savo tėvą – talentingą pasakotoją ir dramaturgą, kuris personažus skirstė pagal tautybes. Jei lietuviai jo dramose buvo dori, tai lenkai – išdavikai, o rusai – sadistai. (Škėma 2022, p. 30) Atsižvelgiant į šį kontekstą, vertėjai buvo svarbu parinkti tinkamą atitikmenį Trockio (Rusijos socialdemokratų ir komunistinio judėjimo veikėjo) ir jo „sėbrų“ scenoje. Žodis „sėbras“ lietuvių kalboje turi neigiamą konotaciją, kurią vertėja taikliai atspindėjo vertime prancūzų kalbą, pasirinkusi neigiamai konotuotą terminą „acolyte“ (*Individu qui en aide un autre dans des actions peu recommandables ; complice.*⁴⁶)

Šita frazė atrodė galutinė, jos neįmanoma sukritikuoti, kaip neįmanoma giliai atsikvėpti Lukšio gatvėje, kur žydiškų krautuvėlių silkinis kvapas troškina kur Liaudies namų laiptai apvėmti užklydusių girtuoklių [...] (p. 39)	Ce jugement lui paraissait irrévocable, impossible à contester, tout comme il tait impossible de prendre l'air dans la rue Lukšio, où une odeur étouffante de hareng émanait des magasins juifs, où des ivrognes errants laissaient leur vomi sur l'escalier de la Maison du peuple [...] (p. 42)
--	--

„Liaudies namai“ daug rečiau, bet taip pat kaip kultūrinė realija gali būti žinomi Prancūzijoje arba jos kaimyninėse šalyse (plg. „Maison du peuple“ Briuselyje), tad galbūt šiuo atveju taikytas vertimas be pakeitimų ir yra tinkamiausias. Tai, jog „Liaudies namų“ laiptai yra „apvėmti užklydusių girtuoklių“, taip pat perteikia neigiamą šio statinio konotaciją protagonisto akimis.

Kokie trys kilometrai už mažojo miestelio, už sausinamų pelkių , kuriose	Environ à trois kilomètres de la petite ville et des drainages des marais où se promenaient encore
---	---

⁴⁶ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/acolyte/777>, žiūrėta 2025-04-03

tebežingsniavo gandrai, tebeklykė pempės, tebeverkė paskenduolių vėlės. (p. 54)	des cigognes, criaient des vanneaux et larmoyaient des <i>vėlės*</i> de noyés, s'étendait un lac. (p. 60)
---	---

Čia veikiausiai susiduriame su aliuzija į melioraciją, plačiai vykdytą SSRS laikotarpiu. Antroji pateikto sakinio dalis, kur minimi pelkėse tebežingsniuojantys gandrai ir tebeklykiančios pempės, tebeverikiančios paskenduolių vėlės yra ne kas kita, kaip naikinamos senosios lietuvių kultūros, istorijos, literatūros (o gal ir meno plačiąja prasme) atspindys. Vertime į prancūzų kalbą, kur nepateikiama nei vidinė, nei išorinė eksplikacija, ši aliuzija prarandama.

Ant Nemuno kranto, žvyre, gulėjo ruselio lavonas. (p. 67)	Sur la rive du Niémen, sur le gravier, reposait le corps du jeune Russe . (p. 74)
---	---

Tai – bemaž vienintelis deminutyvas tekste, kuris turi ne maloninę-mažybinę, o menkinamąją reikšmę. Vertimo tekste, kur „ruselis“ virsta „jaunu rusu“, šios reikšmės perteikti nepavyksta, ji neutralizuojama.

Jis pamatė jauną ruselį, kokių septyniolikos metų, šauniu veidu, mėlynom akim, pasišiaušusiu plaukų kuoštu, kuris vienoje dainoje apdainuotas kaip „ čiubčik kučeriavyj “. (p. 67)	Car à cet instant précis, il se retourna et aperçut un jeune Russe, n'ayant peut-être que dix-sept ans, au visage plaisant, aux yeux bleus, avec une touffe de cheveux ébouriffée, à la čiubčik kučeriavyj , comme on appelait ça dans les chansons*. Išnašoje: * <i>Coupe de cheveux où une mèche bouclée dépasse d'une casquette, populaire parmi les jeunes hommes de l'époque.</i> (p. 74)
---	--

Įdomu pastebėti, jog vertimo tekste šiame sakinyje turime dvi eksplikacijas – autoriaus pateikiamą šukuosenos apibūdinimą, kurį galėtume prilyginti paaiškinimui teksto viduje, ir vertėjos pateikiamą eksplikaciją išnašoje. Išnašą šiuo atveju galėtume laikyti pertekline. Originalo tekste terminas „чубчик кучерявый“ transkribuotas lietuviškai. Pastebėsime, kad, vertimo tekste palikus

lietuvišką transkripciją, prancūzakalbis skaitytojas vargu ar sugebės ją perskaityti taip, kaip ji skamba rusų kalba, tad rusišką šukuosenos pavadinimą būtų vertėję transkribuoti pagal prancūzų kalbos fonetikos taisykles.

„ Draugas Simutis. Jis keturis metus išsedėjo kalėjime, “ tarė Zuika. (p. 83)	« Camarade Simutis. Il a fait quatre ans de prison », dit Zuika. (p. 93)
--	---

Draugas (rus. „товарищ“) – standartinis SSRS laikų kreipinys, kuriam taikliai parinktas atitikmuo prancūzų kalba – „camarade“ (plg. angl. „comrade“).

Antrajame sakinyje atskleidžiama tamsi dažno SSRS represinės sistemos pakaliko praeitis, šiuo atveju – ketveri kalėjime praleisti metai. Atskiros išnašos čia veikiausiai nereikia, nes iš teksto aišku, kad „draugas Simutis“ – įtartinas veikėjas.

Juk laisvės girdime garsus Mokėsime ją saugot! Ir šaulio vardas įstabus Kaip brolio arba draugo (p. 84)	<i>Entendez-vous les échos de la liberté, Nous allons, forts, la chérir et la protéger ! Et le nom du Tireur que l'on révère, Comme celui d'un frère ou d'un ami sincère.</i>
---	---

Juk laisvės girdime garsus Mokėsime ją saugot! Mums vardas Stalino šviesus! Kaip tikro tėvo, draugo! (p. 84)	<i>Entendez-vous les échos de la liberté, Nous allons, forts, la chérir et la protéger ! Staline, le nom qui nous éclaire ! Comme un père, un ami sincère !</i>
---	---

Čia cituojamas aukščiau minėto prisitaikėlio poeto Zuikos eilėraštis pasižymi banaloku rimu ir, pakeitus vos vieną-kitą žodį, gali puikiai tarnauti sovietų ideologijai (kaip rodo antrasis, režimui adaptuoto eilėraščio pavyzdys). Šiedu tarytum minimaliai, bet tuo pačiu savo prasme kardinaliai skirtingi eilėraščių variantai reikalavo kūrybiškų vertėjos sprendimų. Vertime dalinai pavyko išsaugoti eilėraščio rimą ir atspindėti neįmantrų Zuikos rimavimo būdą. Patosišką eilėraščių toną atkurti čia padeda ir gausus šauktukų naudojimas atspindint originalo tekstą.

„Nelabai suprantu,“ tarė jis abuoju baritonu. „Ir nesuprasi. Žodžių akrobatika, kurioje slypi buržuazinė agitka ,“ įsiterpė Zuika. (p. 85)	« Je ne comprends rien, dit-il d'un ton de baryton irrité. – Évidemment. Des acrobaties faites de mots qui dissimulent une propagande bourgeoise », l'interrompt Zuika. (p. 95)
--	---

„Buržuazinė agitka“ – tipinė sovietinė retorika, kurią vertėja tiksliai eksplikuoja vertimo tekste, žodžio „agitacija“ santrumpai „agitka“ parinkdama bendresnį terminą „propagande“.

Mes – ne Ivanai , mes – kultūringi. (p. 95)	Nous, on n'est pas des Russkoffs , on est des gens cultivés. (p. 105)
--	--

Atsižvelgiant į romane vaizduojamą situaciją – šią frazę kartodavo Ženios viešnamio klientai vokiečiai, atveždavę maisto ryšulių, tokiu būdu išaukštindavę save prieš rusų kareivius – reikėjo išsaugoti neigiamą žodžio „Ivanai“ konotaciją. Vertėjai pavyko rasti tinkamą ekvivalentą prancūzų kalba – „russkof“, neigiamą konotaciją turintį rusų tautybės žmones apibūdinantį daiktavardį, kuris šiuo metu prancūzų kalbos žodyne jau yra teikiamas kaip pasenęs.⁴⁷

Analizės pabaigoje pateiksime svarbų pastebėjimą, susijusį su vietovardžio vertimu:

Jis mokėsi Tiflise , Pedagoginiame Institute. (p. 33)	Il avait fait ses études à l'Institut pédagogique de Tbilissi . (p. 35)
--	--

Čia kalbama apie Garšvos tėvą, kuris studijavo Sakartvele. Iki 1918 m. Sakartvelas buvo Rusijos imperijos dalimi, o 1921–1991 m. buvo okupuotas SSRS. 1936 m. Sovietų Sąjunga, siekdama standartizuoti SSRS valstybių sostinių pavadinimus, istorinį miesto pavadinimą „Tiflis“ pakeitė naujuoju „Tbilisi“.⁴⁸ Atsižvelgdami į romano vyksmo laiką, galime numanyti, kad Garšvos tėvas Sakartvelo sostinėje studijavo dar prieš 1936 m., tad šiuo atveju vertimo tekste pavartotas vietovardis „Tbilissi“ yra vertintinas kaip anachronizmas.

⁴⁷ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/russkof/70296>, žiūrėta 2025-04-10

⁴⁸ <https://www.vle.lt/straipsnis/tbilisis/>, žiūrėta 2025-04-10

7. IŠVADOS

Pateikta vertimo analizė leidžia teigti, kad A. Škėmos romano „Balta drobulė“ vertėja gilinosi į kūrinį pateikiamas aliuzijas, intertekstus, skirtingų laikotarpių ir skirtingoms kultūroms būdingus kultūrinius kontekstus ir vertimo tekste siekė suteikti skaitytojui platesnį minimų kultūrinę reikšmę turinčių teksto aspektų prasmę.

Vertėjai, kuriai lietuvių kalba yra gimtoji, pavyko išvengti didelių prasminių poslinkių ar praradimų vertime į prancūzų kalbą. Vis dėl to, vertimo tekste aptikti keli liapsusai, anachronizmai ir vienas–kitas svaresnis prasminis neatitikimas.

Vertėja stengėsi nuosekliai išlaikyti tam tikra prasme paties autoriaus taikytą svetimavimo strategiją („Balta drobulė“ net originalo kalba turi daug gimtakalbiui *svetimų* elementų), siekdama, kad prancūzakalbis skaitytojas pajustų, kokiame kultūrų katilė verda pagrindinis romano personažas, kaip tą jaučia „Baltos drobulės“ skaitytojas lietuvių kalba.

Romano autoriaus sprendimas su JAV susijusias kultūrinės teksto reikšmes originalo tekste pateikti anglų kalba arba vartoti anglicizmus neretai palengvindavo vertėjos darbą, kuriai belikdavo identiškų sprendimų pritaikyti vertime į prancūzų kalbą, vertime vadovaujantis svetimavimo strategija.

Su lietuvių kultūra susijusios reikšmės, priešingai, reikalavo bemaž daugiausiai pastangų dėl kelių priežasčių:

- a) Lietuvos istorija ir kultūra prancūzams vis dar yra daug mažiau pažįstama nei, tarkim, JAV istorija ar kultūra;
- b) Lietuviškųjų kultūrinių reikšmių kiekis originalo tekste yra gausiausias, o jų spektras – pats plačiausias (istorinės, mitologinės nuorodos, intertekstai, aliuzijos į kanoninius lietuvių literatūros tekstus, poezijos intarpai ir t. t.)

Vertėja siekė paaiškinti tekste sutinkamas lietuviškas kultūrinės reikšmes, tam pasitelkdama skirtingus vertimo būdus, iš kurių dažniausi – eksplikacija tekste arba išnašoje.

Sovietmečio (anti)kultūrai perteikti taip pat buvo taikyti skirtingi kultūrinių reikšmių vertimo būdai, tokie kaip ortografinė adaptacija, eksplikacija tekste ar už teksto ribų.

Tam tikrais atvejais vertėjai pristigo gilesnių istorinių žinių, dėl ko vertime atsirado keli anachronizmai ar netikslumai.

Atsižvelgus į originalo teksto skirtumus lietuvių kalba, kurie yra akivaizdūs lyginant 1958 m. ir 2022 m. „Baltos drobulės“ leidimus, keltinas klausimas, kodėl pasirinkta versti iš 1958 m. leidimo, kurio lietuvių kalba nevisiškai atitinka dabartines lietuvių kalbos taisykles, kur pasitaiko smulkių klaidelių, kurios vėliau, gal ir per neapdairumą, perkeliamos ir į 2024–ųjų „Baltos drobulės“ publikaciją prancūzų kalba.

Nors vertimo tekste gausu išnašų ir vertėja dažnai taiko išorinę eksplikaciją, siekdama suteikti skaitytojui platesnį kontekstą apie kultūrinės romano reikšmes, pastebėtina, kad vertimo tekste trūksta platesnio istorinių kontekstų paaiškinimo ar tam tikrų romano personažų implikuojamų sąsajų su realiomis istorinėmis asmenybėmis. Manytume, kad vertėjos pateikti istoriniai kontekstai būtų galėję pasitarnauti skaitytojams, leidę nuodugniau suvokti skaitomą kūrinį ir praplėtę jo interpretacijos galimybes.

ŠALTINIŲ IR MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS

ŠALTINIAI

Škėma, Antanas, 1958: *Balta drobulė*, Nidos knygų klubo leidinys Nr. 23.

Škėma, Antanas, 2022: *Balta drobulė*, Vilnius: Baltos lankos.

Škėma, Antanas, 2024: *Le Linceul Blanc*, Paris: Éditions Cambourakis.

MOKSLINĖ LITERATŪRA

Collombat I. 2020: La traduction de la métaphore comme acte de médiation culturelle. *Culture et Traduction. Au-delà des mots*, sud. Lederer, Marianne ir Stratford, Madeleine. Paris: Classiques Garnier.

Černiuvienė L. 2013: *Vertimo minties raida Europoje, studijų knyga*, Vilnius: Lodvila.

Kaminskienė L., Maskaliūnienė N. 2013: *Vertimas ir tekstas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Kristeva J. 1980: *Desire in Language. A Semiotic approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press.

Lederer M. 2020: La culture, pierre angulaire du traduire. *Culture et Traduction. Au-delà des mots*, sud. Lederer, Marianne ir Stratford, Madeleine. Paris: Classiques Garnier.

Leonavičienė A. 2014: *Kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas*, Kaunas: Leidykla „Technologija“.

Leonavičienė A. 2010: *Vertimo atodangos: teorija ir praktika (prancūzų–lietuvių kalba)*, Kaunas: Leidykla „Technologija“.

Mačianskaitė L. 1998: *Antano Škėmos „Balta drobulė“*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Orlandi A. 2020: Plurilinguisme et traduction. *Culture et Traduction. Au-delà des mots*, sud. Lederer M. ir Stratford M. Paris: Classiques Garnier.

Pažūsis L. 2014: *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Ricœur P. 2010: *Apie vertimą*, Vilnius: Leidykla „Aidai“.

Stasiūnas P. 2019: *Antano Škėmos romano „Balta drobulė“ kultūrinių kontekstų vertimas į prancūzų kalbą*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Šilbajoris R. 1997: „Antanas Škėma“. *Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990*, sud. Bradūnas, Kazys ir Šilbajoris, Rimvydas, Vilnius: Vaga.

Tamošaitis R. 2011: „Tragiškasis civilizacijos punktyras Antano Škėmos romane *Balta drobulė*“. *Colloquia*, 26. 136–147. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Venuti L. 1995: *The Translator's Invisibility: a history of translation*, London; New York [N.Y.]: Routledge.

ŽODYNAI, ENCIKLOPEDIJOS:

<https://ekalba.lt/>

<https://www.larousse.fr/>

<https://www.vle.lt/>

<https://dictionary.cambridge.org/>

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

a. – amžius

ibid. – ten pat

ir kt. – ir kiti

ir t. t. – ir taip toliau

k. – kalba

m. – metai

p. – puslapis

plg. – palygink

pvz. – pavyzdžiui

str. – straipsnis

vert. – vertė, vertėja(-s)

žr. – žiūrėti

Kultūrų sankirta Antano Škėmos romane „Balta drobulė“ lietuvių ir prancūzų kalbomis

SANTRAUKA

Kultūrinių teksto reiškinių vertimas kelia bemaž daugiausia iššūkių dažnam vertėjui, ypač verčiant tokį daugiasluoksnį kūrinį, kaip A. Škėmos romanas „Balta drobulė“, kurio vertimas į prancūzų kalbą publikuotas 2024 m. pradžioje.

Šio darbo tikslas – įsigilinti ir išanalizuoti, kaip vertėjai Miglei Dulskytei pavyko perteikti romano daugiasluoksniškumą ir kultūrinių reiškinių, sietinų su skirtingomis kultūromis, turėjusiomis įtakos romano protagonisto asmenybei ir gyvenimui, gausą vertime į prancūzų kalbą. Kultūrinių reiškinių vertimo aspektas pasirinktas tiek dėl konkretaus romano specifikos, tiek dėl to, kad paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais, tradicines lingvistines vertimo teorijas pakeitus funkcinėmis, gerokai išryškėjo kultūros svarba vertime. Šiame darbe nuspręsta analizuoti trijų ryškiausiai „Baltoje drobulėje“ atspindinčių kultūrų atspindžius: Jungtinių Amerikos Valstijų, lietuviškosios ir sovietinės, kurią čia vadiname (anti)kultūra dėl jos ideologinių ir represyvių konotacijų.

Išanalizavus, kaip skirtingų kultūrų prisodrinti teksto elementai perteikiami vertime į prancūzų kalbą, paaiškėjo, kad bene mažiausiai sunkumų vertėjai kėlė JAV kultūros elementų perteikimas, kadangi dažnu atveju juos tereikėjo palikti užrašytus anglų kalba, kaip originalo tekste tai darė pats autorius, tokiu būdu šias reikšmes vertimo tekste (kaip ir originale) išlaikant kaip svetimos kultūros inkliuzus. Sovietmečio (anti)kultūrai perteikti buvo taikyti skirtingi kultūrinių reiškinių vertimo būdai, tokie kaip ortografinė adaptacija, eksplikacija tekste ar už teksto ribų. Vis dėlto, daugiausia iššūkių vertėjai turėjo kelti su lietuvių kultūra susijusių kultūrinių teksto reiškinių vertimas į prancūzų kalbą – ne tik dėl to, kad šių elementų originalo tekste yra daugiausia, bet ir dėl įvairialypės jų prigimties. Didžiausią iššūkį pastaroji iš kultūrų vertėjai kėlė ir dėl to, kad tikslinei auditorijai – prancūzakalbiams skaitytojams – lietuvių kultūra vis dar gerokai mažiau pažįstama nei, tarkim, JAV kultūra.

Veronika Vasiljeva-Niparavičienė

**Intersection of Cultures in Antanas Škėma's Novel "White Shroud"
in the Lithuanian and French Languages**

SUMMARY

Translating culture-specific items embedded within a literary text presents one of the biggest challenges for translators, especially while translating such complex works as Antanas Škėma's novel *White Shroud*, which was published in France in early 2024.

The aim of this Master Thesis is to analyse how the translator, Miglė Dulskytė, has managed to convey the novel's multi-layered nature, reflecting diverse cultural influences that shape the protagonist's identity and personal development. The focus on culture-specific items in translation was made both because of the multilayered nature of the novel and due to the fact that, alongside with a shift from traditional linguistic approaches towards functionalist perspectives in the last decades of the twentieth century, culture-specific items became an important factor in translation theory.

This Thesis focuses on the three dominant cultural spheres represented in the novel: that of the United States, that of Lithuania, and that of the Soviet Union, which we refer to here as (anti)culture due to its ideological and repressive connotations. The analysis reveals that elements of USA culture posed relatively few challenges for the translator, as many of these references were already presented in English in the original text by the author himself. Thus, keeping these references in the translation (as in the original text), allowed to preserve them as inclusions of an alien culture in the French version of a novel. Different techniques of translating cultural references were used to convey the (anti)culture of the Soviet era, i. e. orthographic adaptation and explication, including in-text and extra-textual commentary. Translation of cultural references related to Lithuanian culture into French was the most challenging for the translator, not only because these elements are the most numerous in the original, but also because of their heterogeneous nature (poetic interludes, historical and mythological allusions, and intertextual links to canonical Lithuanian literature). While such elements are easily understandable to Lithuanian readers, the target audience – French-speaking readers – is still much less familiar with Lithuanian cultural references than with, say, American ones, thus posing challenges for cultural transfer.

PRIEDAI

1 Priedas

Pokalbis su Rūta Nanartavičiūte, Lietuvos kultūros instituto Tarptautinių programų skyriaus vedėja

V. V.-N.: *Kas nulėmė leidyklos „Cambourakis“ susidomėjimą A. Škėmos „Baltos drobulės“ vertimu į prancūzų kalbą? Kokios buvo sutarties sudarymo aplinkybės? Ar tai – sėkmingo leidėjų vizito į Vilniaus knygų mugę rezultatas? Ar anksčiau buvo Prancūzijos/prancūzakalbių šalių leidyklų, besidomėjusių A. Škėmos romano „Balta drobulė“ vertimu į prancūzų kalbą? Jeigu taip, kas sukliudė planų įgyvendinimui?*

R. N.: Literatūros pasaulyje leidėjų pasirinkimus leisti knygas gan dažnai nulemia gan įdomios ir tarpusavy susipynusios aplinkybės bei žmogiškieji faktoriai. Ir šiuo atveju istorija gana ilga. Su leidyklos „Cambourakis“ leidėju Frédéric Cambourakis susipažinome dar 2019 m. Montreuil vaikų ir jaunimo knygų mugėje, kurioje jis pristatė prancūziškai išleistą nuostabią Monikos Vaicenavičienės knygą „Kas yra upė?“. Kurį laiką su juo bendravome dėl vaikų literatūros, bet ilgainiui leidykla augo, plėtė savo katalogą ir pradėjo leisti daugiau grožinės literatūros vertimų iš kitų kalbų. Su Frédéric’u apie „Baltą drobulę“ pradėjome kalbėti susitikę didžiausioje pasaulyje knygų mugėje Frankfurte 2022 m. Leidėjo dėmesį pirmiausia patraukė pati istorija ir knygos fenomenas Lietuvos literatūroje, tačiau svarbus buvo ne tik turinys, bet ir sėkmės istorija Vokietijoje, kur knyga sulaukė itin palankių atsiliepimų. Tiesa, man buvo itin įdomu pastebėti, jog ypatingu motyvu tapo faktas, kad knygą jau buvau pasiūliusi vienai pagrindinių Prancūzijos leidyklų „Gallimard“, ir jos redaktorė, su kuria buvau susitikusi vos dieną prieš tai, labai susidomėjo knyga! Toks konkurencinis momentas tarp leidėjų kartais tampa išties svarbiu katalizatoriumi.

Po mugės knygos vertimą į anglų kalbą (tai irgi svarbus veiksnys – knygą jau buvo išleista Didžiojoje Britanijoje, todėl buvo galima perskaityti pilną vertimą anglų k.) nusiunčiau abiem leidėjams, tačiau pirmenybė teko „Gallimard“ leidyklos redaktorei. Pastaroji visgi nusprendė neleisti knygos, savo sprendimo nepakomentavo (tai yra normali praktika). Tuomet atėjo laikas „Cambourakis“ sprendimui – leidykla buvo itin motyvuota, labai laukė galimybės išleisti knygą ir to ėmėsi su dideliu entuziazmu. Tuomet jau sekė tarpininkavimas susisiekiant su A. Škėmos teisių turėtojais, konsultacijos dėl knygos vertėjo(-os), knygos vertimo finansavimas bei partnerystė pristatant jau išleistą knygą Prancūzijos žiniasklaidai ir „Lietuvos sezono Prancūzijoje 2024“ programoje.

2 Priedas

Pokalbis su Kotryna Pranckūnaite, Lietuvos kultūros instituto Tarptautinių programų skyriaus Projektų vadove, atsakinga už Literatūros sklaidą

V. V.-N.: Ar anksčiau buvo Prancūzijos/prancūzakalbių šalių leidyklų, besidomėjusių A. Škėmos romano „Balta drobulė“ vertimu į prancūzų kalbą? Jeigu taip, kas sukliudė planų įgyvendinimui?

K. P.: Tiesą sakant, prieš prasidėjus pasiruošimą „Lietuvos sezonui Prancūzijoje 2024“, nebuvo užmezgę ypatingų kontaktų su prancūzų leidyklomis: kaip žinia, į šią rinką nėra lengva patekti, o ir mums neturint jokių apčiuopiamų planų tai irgi nebuvo prioritetas – istoriškai daugiau kontakto visada turėta su vokiečių leidyklomis, taip pat ir *fokusai* ar „šalies – garbės viešnios“ pristatymai pastaraisiais metais vyko kitose šalyse, tad ypatingo susidomėjimo nebuvo. Manau, dar retai pasitaiko, kad vienu lietuvių literatūros kūriniu domėtusi daug leidyklų, bet taip, ši knyga buvo siūlyta dar vienai leidyklai ir jie svarstė apie galimybę ją išleisti, tačiau atsisakė.

V. V.-N.: Į kokias kalbas dar yra išversta „Balta drobulė“ Lietuvos kultūros instituto vykdomos Lietuvos literatūros vertimų skatinimo programos dėka?

K. P.: Taip, turime vertimus į anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų, rusų ir baltarusių. Škėmos knygos finansuotos vertimų finansavimo konkurso yra čia:

https://lithuanianculture.lt/leidiniai/?_sfm_pm_autoriai=Antanas%20%C5%A0k%C4%97ma

Galimai vertimų yra ir daugiau, tik ne mūsų [Lietuvos kultūros instituto] finansuoti.

V. V.-N.: Kokie buvo leidyklos atsiliepimai apie vertimą (jei tokie jus pasiekė)?

K. P.: Daug kontakto su leidykla neturėjau, bet, kiek žinau, leidykla labai džiaugėsi vertėja ir jiems labai patiko atliktas vertimas.

V. V.-N.: Platesnis klausimas – ar Lietuvos kultūros institutas bandė užpildyti vertėjų iš lietuvių į prancūzų k. trūkumą? Jeigu taip, ar šia kryptimi pradėta dirbti jau sužinojus apie būsimą „Lietuvos sezoną Prancūzijoje“, ar dar iki tol? Kaip buvo stengiamasi rasti naujų šios kombinacijos vertėjų (vertėjų seminarai, kvietimai internete ir pan.)?

K. P.: Iki Sezono turėjome kelias aktyviau verčiančias vertėjas (Marielle Vitureau ir Caroline Paliulis) ir nelabai siekėme užpildyti spragą, nes jos kaip ir nesijautė, kadangi kontaktų su prancūzų leidėjais turėjome nedaug. Iš esmės, Lietuvos kultūros institutas nuolat dirba su vertėjais, bet naujų vertėjų auginimas, tobulinimas ir mentorystės yra gana nesenos praktikos, atsiradusios dėl vertėjų trūkumo. Mano supratimu, šiuo klausimu turėtų šiuo klausimu turėtų dirbti ne tik Lietuvos kultūros institutas – kalbant apie naujų vertėjų stygių, būtų galima aktyviau įtraukti baltistikos centrus, bet, kiek reikalauja mūsų pačių situacija, bandome spręsti – šiuo atveju Miglę Dulskytę „atradome“ per pradedančiųjų vertėjų dirbtuves, kur turėjome *mentores*, padėjusias jaunosms vertėjoms dirbti su teksta.

V. V.-N.: Ar galima teigti, kad prancūzų leidėjų susidomėjimas lietuvių literatūra smarkiai padidėjo kartu su žinia apie būsimą Lietuvos sezoną Prancūzijoje?

K. P.: Mano supratimu, mes labai daug dirbome organizuodami leidėjų vizitus, susitikdami su leidėjais mugėse ir visaip kaip skatindami ir bandydami atskleisti Lietuvos literatūros galimybes. Žinoma, tai, kad artėjo Sezonas, leidėjams buvo pakankama papildoma priežastis, atsižvelgiant į galimą didesnę [publikuotų vertimų] matomumą. Ir, man rodos, kad tie leidėjai, kurie išleido knygas Sezonui, yra patenkinti, o mes dabar galime sakyti, jog minėtų prancūzų leidėjų domėjimasis yra nenutrūkęs, o gal net kaip tik natūralesnis, negu tų, kurie knygų Sezonui neišleido, bet dabar dar aktyviai žvalgosi ir galvoja, ką būtų galima leisti toliau, nes lietuvių literatūra šiuo metu yra matoma Prancūzijoje. Taip pat galiu pridurti, kad Sezonui išleistos knygos irgi „atlieka puikų reklaminį darbą“ kalbant su kitų šalių leidėjais, nes tai, kad knyga yra išleista Prancūzijoje, jiems yra labai geras kokybės įrodymas.